

Utjecaj punk i glam rocka na mainstream modu i oblikovanje autorske modne kolekcije

Djedović, Patricia

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Textile Technology / Sveučilište u Zagrebu, Tekstilno-tehnološki fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:201:081563>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-07**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Textile Technology University of Zagreb - Digital Repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREB
TEKSTILNO-TEHNOLOŠKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

**UTJECAJ *PUNKA* I *GLAM ROCKA* NA *MAINSTREAM* MODU I
OBLIKOVANJE AUTORSKE MODNE KOLEKCIJE**

PATRICIA DJEDOVIĆ

ZAGREB, RUJAN 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREB
TEKSTILNO-TEHNOLOŠKI FAKULTET
Zavod za dizajn tekstila i odjeće

DIPLOMSKI RAD

**UTJECAJ *PUNKA* I *GLAM ROCKA* NA *MAINSTREAM* MODU I
OBLIKOVANJE AUTORSKE MODNE KOLEKCIJE**

PROF.ART.DR.SC. JASMINKA KONČIĆ PATRICIA DJEDOVIĆ / 11767 TMD-MD

ZAGREB, RUJAN, 2024

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF TEXTILE TECHNOLOGY
Department of textile and clothing design

MASTER'S THESIS

**THE INFLUENCE OF PUNK AND GLAM ROCK ON MAINSTREAM
FASHION AND DESIGNING A PERSONAL FASHION COLLECTION**

PROF.ART.PDH. JASMINKA KONČIĆ PATRICIA DJEDOVIĆ / 11767 TMD-MD

ZAGREB, SEPTEMBER 2024.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu

Tekstilno-tehnološki fakultet

Zavod za dizajn tekstila i odjeće

Rad sadrži: stranica: 121, fotografija: 71, literaturnih navoda: 17 i odjevnih predmeta: 18. Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Mentor: prof.art.dr.sc. Jasminka Končić, Sveučilište u Zagrebu, Tekstilno-tehnološki fakultet

Članovi povjerenstva:

1. Prof.dr.sc. Katarina Nina Simončić, predsjednik/ica
2. Prof.art. dr. sc. Jasminka Končić, član/ica
3. Prof.dr.sc. Ira Martinia Glogar, član/ica
4. Doc.dr.sc. Tonči Valentić, zamjenik člana/ice

Datum predaje:

Datum obrane:

Ocjena:

SAŽETAK

Diplomski rad *Utjecaj punka i glam rocka na mainstream modu i oblikovanje autorske modne kolekcije* bavi se proučavanjem odjevnih i dekorativnih elemenata u *punk* i *glam rock* supkulturi, te njihovog utjecaja na popularnu modu. U radu se ističe problematika društva 80-ih godina 20. stoljeća, koja utječe na estetski izgled pripadnika pojedinih skupina. Koristeći radikalne prakse oblikovanja odjeće po uzoru na ove dvije supkulture, kreira se autorska modna kolekcija. Kolekcija *Mainstream Identity* spaja antimodne tehnike realizacije odjeće i *mainstream* odjevne oblike u svrhu stvaranja estetski privlačne odjeće koja je u trendu. Cilj kolekcije je istaknuti prisutnost antimodnih elemenata u popularnoj modi 21. stoljeća kroz stvaranje novih odjevnih predmeta od klasičnih supkulturnih dekorativnih oblika.

KLJUČNE RIJEČI: *Punk, glam rock, popularna moda, uzorci, destrukcija*

SUMMARY

Master's thesis *The Influence of Punk and Glam Rock on Mainstream Fashion and Designing a Personal Fashion Collection* focuses on the study of clothing and decorative elements in the punk and glam rock subcultures and their influence on popular fashion. The paper highlights social issues of the 1980s, which affected the aesthetic appearance of certain groups. By employing radical clothing design practices inspired by these two subcultures, a fashion collection is created. The collection *Mainstream identity* combines anti-fashion techniques with mainstream clothing forms to create aesthetically appealing, trend-forward garments. The goal of the collection is to emphasize the presence of anti-fashion elements in 21st. century popular fashion by creating new garments from classic subcultural decorative forms.

KEYWORDS: Punk, glam rock, popular fashion, patterns, destruction

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Antimoda i ideologije	2
2.1. Supkulturna obilježja u modi	5
2.2. Kultura i supkultura	8
3. <i>PUNK</i> – povijesni pregled autodestrukcije	11
3.1. Glazbeni stil niže klase	11
3.2. Agresivni glas pobune	14
3.3. Praksa <i>punk rocka</i>	17
3.4. Karakteristično odijevanje <i>punkera</i>	18
3.5. Obrasci ponašanja delinkvente mladeži	22
3.6. Mazohizam i autodestrukcija na sceni	23
3.7. Mazohistično odijevanje popularnih <i>punk</i> bendova	25
4. <i>GLAM ROCK</i> – stil jeftinog odjevnog luksuza i kiča?	26
4.1. Teatralnost i bizarnost	30
4.2. Konfuzno – dramatični identiteti	31
4.3. Vizualnost <i>glam rocka</i>	33
4.4. Suvremeni identitet – David Bowie	34
4.5. Seksualna provokativnosti na sceni	38
4.6. Nova era <i>glam rocka</i>	39
5. Uvođenje estetike supkultura u <i>mainstream</i> modu	44
5.1. Radikalni aktivizam na pisti – Vivienne Westwood	44
6. <i>Mainstream</i> moda	47
6.1. Oblikovanje trendova u modi	49
6.2. Vizualna reprezentacija <i>mainstream</i> stila i nestanak supkulturnih elemenata	49
7. Kreiranje autorske modne kolekcije inspirirane punkom i glam rockom pod nazivom – <i>Mainstream Identity</i>	52
7.1. Koncept autorske kolekcije i istraživanje glavnih elemenata u odijevanju punk i glam rock skupina kao poticaj za izradu digitalnih printeva, intervencija na tekstilu	

i odjevnih predmeta od lanaca i sigurnosnih igli	54
7.2. Odjevna kombinacija 1	68
7.3. Odjevna kombinacija 2	74
7.4. Odjevna kombinacija 3	80
7.5. Odjevna kombinacija 4	85
7.6. Odjevna kombinacija 5	91
7.7. Odjevna kombinacija 6	95
8. Važnost digitalnog tiska u oblikovanju autorske kolekcije	101
8.1. Utjecaj digitalnog tiska na <i>mainstream</i> modu	103
8.2. Proces izrade tekstilnih uzoraka za autorsku modnu kolekciju	105
9. Zaključak	111
10. Literatura	113
11. Popis izvora	114
12. Popis slikovnog materijala	116

1. Uvod

Diplomski rad *Utjecaj punka i glam rocka na mainstream modu i oblikovanje autorske modne kolekcije* bavi se istraživanjem estetskih elemenata antimodnog odijevanja i proučava specifične supkulturalne obrasce ponašanja. Također proučava stvaranje radikalnog modnog izričaja unutar supkulturnih grupa *punka* i *glam rocka*, koji prikazuje vrijednosti i služi kao znak raspoznavanja pripadnika pojedine supkulture. Estetika *punk* supkulture i *glam rock* glazbenih skupina koja preplavljuje popularnu modu odijevanja već sredinom sedamdesetih godina prošlog stoljeća, poslužit će u oblikovanju autorske kolekcije *Mainstream Identity*. Detaljnom analizom ponašanja i odijevanja ove dvije skupine izvući će se značajni elementi, koji će se različitim tehnikama primjeniti na odjevnim predmetima, spajajući i prikazivajući na taj način dvije supkulture i njihovu zastupljenost u *mainstream* modi. Neke od tehnika dorade odjevnih predmeta su digitalni i DTF tisak, ljepljive folije i šljokičasti premazi. Odjevni predmeti su također realizirani tehnikom međusobnog spajanja sigurnosnih igli i slaganjem metalnih odnosno plastičnih lanaca. Rad se bavi analizom karakterističnog ponašanja članova *punk* supkulture i njihovom autodestrukcijom. Kroz povijesni kontekst će se provući bitni događaji i akteri ove skupine. *Glam rock*¹ kao specifični stil unutar glazbene *rock* scene, dijeli određene elemente s *punkom*. Javlja se kao stil odijevanja pojedinih *rock* glazbenika, koji svoj imidž obogaćuju elementima srodnijim *mainstream*² modi. Nadalje, rad se također bavi pitanjem što je to *mainstream* moda, te kako se očituje u odijevanju. Naposljetku se kreira serija modnih skica i crteža, tekstilnih uzoraka i ostalih elemenata poput sigurnosnih igli, metalnih i plastičnih lanaca, koji se koriste u oblikovanju autorske modne kolekcije pod nazivom *Mainstream Identity*. Cilj rada jest definirati utjecaj supkultura i njihovog odijevanja na popularne odjevne predmete i obrasce ponašanja u današnjem iznimno digitalnom društvu.

¹ *Glam rock* – glazbeni i subkulturni stil koji se javlja tijekom sedamdesetih godina prošlog stoljeća u Engleskoj, a karakterizira ga teatralno ponašanje glazbenika na sceni, seksualna emancipacija i fascinacija s bizarnošću - <https://www.merriam-webster.com/dictionary/glam%20rock> (Pristupljeno 3.4.2024.)

² *Mainstream* – pojam koji označava ponašanje, razmišljanje i skup vrijednosti koje prihvaća većina ljudi - <https://www.merriam-webster.com/dictionary/mainstream> (5.5.2024.)

2. Antimoda i ideologije

Odavno je poznata razlika između mode i antimode. Moda je prolazna i brza. Suprotnost tome je antimoda, a termin stvaraju Polhemus i Procter 1978. godine³. Ona nije vezana samo za supkulture, već se odnosi i na odjevne predmete, uniforme, modne dodatke, te na način kreiranja stila koji se kroz godine ne mijenjaju. Kako bi se opisalo drugu stranu antimode, uzet će se primjer iz knjige Ivane Biočine *Modus Vivendi*. Autorica navodi krunidbenu haljinu kraljice Elizabete II. kao primjer čiste antimode, jer predstavlja tradiciju i kontinuitet monarhije. Ne mijenja svoj oblik, nego se prenosi iz naraštaja u naraštaj. Međutim, ako pogledamo Dior haljinu, koja je oličenje promjene vremena i koja svoj oblik kontinuirano mijenja iz sezone u sezonu, zaključujemo da je ona pravi primjer mode. Moda omogućuje penjanje po društvenoj ljestvici, a osoba koja koristi najnoviju modu postaje „hodajući oglas“ društvenih i modnih promjena.⁴

Polhemus i Procter (1978.) za antimodu navode dva značenja:

- 1.) Antimoda kao najjače oružje u društvu
- 2.) Antimoda je vizualna komunikacija unutar ideologija

Antimodno odijevanje podrazumijeva korištenje nekonvencionalnih oblika modnih dodataka i potpunu destrukciju odjevnih predmeta. Crna boja i metalni dodaci koji mogu potencijalno ozlijediti nekoga šalju poruku „Ne približavaj mi se“. Kada se nekoliko istomišljenika udruži, formira se određena vrsta oružja. Također, ako uz to dodamo nepredvidljivo ponašanje, javlja se skupina koja je potencijalno opasna za društvo. Drugi aspekt antimodnog odijevanja jest komunikacija. Vrsta vizualne komunikacije koju nude pripadnici određene supkulture vezana je uz natpise koji šalju određenu poruku ili daju uvid u sustav vrijednosti skupine, a najčešće se javljaju na majicama. U vizualnu komunikaciju svrstava se i ponašanje. *Punkeri* svoju poruku šalju agresivnim stavom, dok pripadnici *glama* to čine senzualnim i teatralnim pokretima na sceni.

U kontekstu antimode javljaju se dva različita termina: antimoda i antimodna odjeća. Pojam antimoda odnosi se na specifični stil skupine istomišljenika koji je podložan promjenama. Interpretacija antimode ovisit će o nositelju, te njegovim vrijednostima. Primjer za to jest odijevanje *punkera*, *modsa*, *gothsa* i drugih sličnih skupina. Međutim, ako se radi o formi koja se

³ Biočina, I.; *Modus Vivendi*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2014., (prema Polhemus i Procter, 1978.), str. 33.-34.

⁴ Biočina, I.; *Modus Vivendi*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2014., (prema Polhemus i Procter, 1978:14), str. 33.-34..

nikada ne mijenja, a popraćena je specifičnom ili racionalnom fašističkom, nacističkom, religijskom, pankerskom ili drugom ideologijom, smatra se antimodom. S druge strane, antimodna odjeća nije vezana uz supkulture i gotovo uvijek zadržava svoj izvorni oblik. To se odnosi na različite uniforme, kao što su vojne, policijske i sudske odore.⁵

Fred Davis, američki sociolog, nadovezujući se na Polhemusa i Proctera, definirao je šest oblika antimode. Naglašava kako postoji još mnoštvo vrsta antimode koje se rađaju iz ovih pojmova: *utilitarian outrage, health and fitness naturalism, feminist protest, conservative skepticism, minority group disidentification i counterculture insult*⁶. Pojam kontrakture usko je povezan s *punkom*, a karakterizira ga udaljavanje od dominantne kulture, provokacija i radikalnost. Tu spada i *hippie* pokret, iako nije u tolikoj mjeri radikaln, niti se bavi destrukcijom u potpunosti. Punk je vrlo kratko trajao, svega nekoliko godina. Javlja se kao reakcija na tešku socio-ekonomsku situaciju u Velikoj Britaniji, stoga mu je rok trajanja bio kratak. U svega nekoliko godina došlo je do zasićenja, a kraj punka, kako ističe Fred Davis, određen je izrazom *Punk is dead*⁷. Danas je gotovo nemoguće raspoznati tko je *punker* zbog protoka supkulturnih obilježja u *mainstream* modu.

Kada govorimo o povezanosti antimode i ideologije, važno je istaknuti kako antimoda bez ideologije koja je prati, ne bi ni postojala. Pojam ideologija izvorno je predstavljen kao znanost ideja⁸. Međutim, u današnje vrijeme se pojam promatra u negativnom kontekstu, zbog pojave različitih ideologija koje se kose sa znanstvenim i biološkim činjenicama.

„Ideologija je, stoga, niz znanja i mišljenja neke skupine, a sastoji se od općih i apstraktnih društvenih uvjerenja“.⁹

S obzirom na to da mišljenja mogu biti apstraktne prirode i označavaju stavove istomišljenika unutar grupe, ne pružaju objektivni pristup. Pojedinci unutar skupine se ne bave procjenom svojih

⁵ Biočina, I.; *Modus Vivendi*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2014., str. 39.

⁶ Davis, F.: *Antifashion: The Vicissitudes of Negation*, Routledge, London, 2007., str. 5-9.

⁷ Davis, F.: *Antifashion: The Vicissitudes of Negation*, Routledge, London, 2007., str. 9-10.

⁸ Biočina, I.; *Modus Vivendi*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2014., str. 41.

⁹ Biočina, I.; *Modus Vivendi*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2014., str. 41.

ideja na način da preispituju jesu li ti stavovi istiniti ili ne, već shvaćaju svoje ideje kao opće znanje i odjeljuju se od ostatka društva kao „mi i oni“, borci za pravdu i oni koji diskriminiraju.¹⁰

Ideologije se dijele na dvije razine: makroideologije i mikroideologije. Makroideologije su zagovarane od strane elita i svjetskih vođa koji svoje ideje taktički promoviraju preko masovnih medija u svrhu nadzora društva. Mikroideologije zastupljene su u nižim slojevima i imaju minimalni utjecaj na ostatak društva.¹¹ Možemo zaključiti kako ovdje spadaju *punker*i. Pripadnici su najčešće lošijeg socio-ekolomskog statusa. Njihovu ideologiju prihvaćaju niže klase koje nemaju gotovo nikakav značaj u masovnim medijima. Na mikrorazini utječu na ljude, koji se poistovjećuju s istim problemima. S druge strane, elite kontroliraju protok ideologija u medijima. Stoga su makroideologije dio *mainstream* kulture zbog konstantnog nametanja, a one oblikuju svijest i mišljenje većine ljudi.

Slika 1. (lijevo) Primjer odijevanja pripadnika makroideologije¹²; Hitlerova unifoma

Slika 1. (desno) Primjer odijevanja pripadnika *punk* mikroideologije¹³

¹⁰ Biočina, I.; *Modus Vivendi*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2014., str. 41.

¹¹ Biočina, I.; *Modus Vivendi*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2014., str. 42.

¹² Hitler Archive, <https://www.hitler-archive.com/articles.php?a=6> (Preuzeto 7.6.2024.)

¹³ Madurai K, S., *The Punk Movement: Rebellion and Subversion in Fashion* <https://fashionlawjournal.com/the-punk-movement-rebellion-and-subversion-in-fashion/> (Preuzeto 7.6.2024.)

2.1. Supkulturna obilježja u *mainstream* modi

Problem opstanka antimode leži u tome da se antimodni oblici pomodnjavaju, odnosno postaju dio mode. Više nije moguće odvojiti modu i antimodu:

„Proces pomodnjavanja prijelaz je sa simbola na znakove, te je sukob mode i antimode, u semiološkom smislu, bitka znakova i simbola.“¹⁴

Bez obzira na to što se kolekcije mijenjaju iz sezone u sezonu, stil i prepoznatljiva obilježja ostaju prisutni na odjevnim oblicima. Za primjer uzmimo *Chanel Cruise* kolekciju iz 2022. koja obiluje *punk* detaljima. U visoku damsku eleganciju pomiješani su radikalni elementi poput pirsinga, mrežastih čarapa, *chokera*, *t-shirta* s printom i razmazani tuš na očima modela. Stoga, dolazi do pomodnjavanja *punk* stila koji se isprepliće s promjenjivim modnim stilovima.¹⁵

Slika 2. Chanel, *Cruise kolekcija 2022.*, Kolekcija koja spaja klasični *Chanel* stil s elementima *punka*.¹⁶

¹⁴ Polhemus, T., Procter, L.: *Fashion and Anti-fashion: Anthropology of Clothing and Adornment*, Thames & Hudson Ltd., 1978. str. 19.

¹⁵ Biočina, I.; *Modus Vivendi*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2014., str. 67.-72.

¹⁶ Abad, M., *Paper Mag* <https://www.papermag.com/chanel-cruise-punk-rock#rebellitem4> (Preuzeto 4.3.2024.)

Da zaključimo, svaki modni brend u nekom trenutku u svoj stil uvlači antimodne elemente, koji postaju dijelom mode. Odjednom ga svi žele oponašati i biti dio njihove ideologije. To je vidljivo kod pristupačnih *fast fashion* brendova koji otvoreno imitiraju velike modne kuće, želeći biti dio njihove supkulture. Postoji li kraj supkultura? I hoće li se stalnim miješanjem obilježja iz različitih stilova, oni izgubiti? Smatram kako će taj odgovor biti jasan za nekoliko desetljeća, kada u modni svijet u potpunosti uđe visoka tehnologija koja će promijeniti način na koji gledamo modu.

Kraj supkultura obilježen je nastankom takozvanog *self-constructed* stila¹⁷. Pojedinaac kreira svoj stil i identitet, a oni se javljaju kao cijeli spektar različitosti i mogućnosti koje on za sebe definira. U ovom slučaju, osoba koja se odijeva kao *punker* ili koristi *punk* obilježja, može imati stavove različite od same ideologije te supkulture. Svatko može prisvojiti obilježja koja poželi. Oblikovanje stila temelji se na raspoloženju, etničkoj pozadini, stavu i samoidentifikaciji pojedinca. Samoidentifikacija je povezana s pojmom *self-concepta*¹⁸. Koncept je postao izrazito popularan u posljednjih nekoliko godina i odnosi se između ostalog i na rodni identitet. Stil pojedinca postaje upravo ono što 1978. navodi Ted Polhemus, „supermarket stilova“.¹⁹ Na *streetstyle* fotografijama najčešće je vidljiv primjer *self-constructed* stila. Simbarashe Cha je 2021. godine zabilježio fotografiju muškarca vrlo feminiziranog karaktera. Muškarac je odjeven u pripijenu bijelu majicu bez rukava, s otvorima u bočnom dijelu struka. Uz to je ukomponirao uske hlače s uzorkom linija u kombinaciji roze, narančaste i žute boje. Odjevnu kombinaciju zaokružio je roza keper jaknom i *Gucci* torbicom. Kosu je oblikovao tako da podsjeća na kečke i ukasio kopčama. Posjetitelj modnog tjedna odvažno nosi feminizirane odjevne predmete i kombinira različite boje. Na taj način iskazuje svoj identitet. Vlastiti identitet sada je predmet subjektivnog razmišljanja pojedinca, a najbolji način kako ga iskazati u suvremeno doba jest kroz odijevanje.

¹⁷ *Self-constructed* stil – modni stil koji se temelji na identitetu i raspoloženju pojedinca. Odijevanje se može sastojati od elemenata iz različitih subkultura i kultura, usprkos tome što nositelj ne prati nijednu ideologiju. (Biočina, I.: *Modus Vivendi*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2014., str. 71.)

¹⁸ *Self-concept* – skup uvjerenja o vlastitom identitetu. Termin je vezan uz samoprocjenu vlastitog bića i postavlja pitanje „Tko sam ja?“ (Biočina, I.: *Modus Vivendi*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2014., str. 71.)

¹⁹ Biočina, I.; *Modus Vivendi*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2014., str. 70-71.

Slika 3. Simbarashe Cha, fotografija jednog od posjetitelja modnog tjedna u New Yorku (primjer *self-constructed stila*), 2021.²⁰

²⁰ The Editors of GQ, <https://www.gq.com/story/nyfw-street-style-spring-22> (Preuzeto 18.9.2024.)

2.2. Kultura i supkultura

Kultura je pojam koji označava cijeli skup vrijednosti, institucija i praksi, a koji obuhvaća umjetnost, moral, religiju i ponašanje prihvaćeno od strane većine ljudi. Predstavlja standard u društvu. Međutim, kultura je također bila i značajan koncept u različitim sociološkim područjima. U novom dobu dolazi do detradicionalizacije kulture i društva. Kako ističe sociolog David Chaney u svojoj knjizi *Kulturalni zaokret* iz 1994., ulaskom u postmodernizam javlja se takozvani „kulturalni zaokret“. Ideja kulture javlja se kako bi se unutar nje organiziralo društvo i kategorije. To znači da je ona alat koji definira određeni standard, na primjer prikladno ponašanje unutar društva. Kultura, između ostaloga, oblikuje vrijednosti i moral. Služi kao komponenta društva koja stvara određeni red i harmoniju. Stoga su u nastavku prezentirana četiri značenja kulture, koje je utemeljio sociolog Chris Jenks 1993. godine, u knjizi *Subculture: The Fragmentation of the Social*.

Jenks definira kulturu kao kognitivnu kategoriju koja se povezuje s idejom savršenstva²¹. Postavlja cilj, težnju ili vrstu emancipacije koji pojedinac mora dosegnuti. Drugo značenje koje navodi vezano je uz utkanu kolektivnu kategoriju. Naime, kultura je podržavala razinu intelektualnog i moralnog razvoja unutar društva. Kao treće značenje sociolog definira pojam kao deskriptivnu i konkretnu kategoriju. Kultura je zaslužna za definiranje kolektivne kompozicije umjetnosti i intelektualnog rada unutar društva. Naposljetku, Jenks je definira kao socijalnu kategoriju koja je obuhvatila cijeli životni put pojedinca²²

Pojam kultura prema Hebdigu označava više različitih stvari. Termin kroz povijest mijenja svoje značenje. Tako ono označava u isto vrijeme i proces (npr. kod mikroskopskih organizama) i produkt (rezultat procesa). Međutim, u društvu se pojam kultura referira na savršenu harmoniju unutar zajednice. Pojam kulture se također veže i za klasične forme poput opere, baleta, književnosti i umjetnosti.²³

Nakon što smo definirali pojam kulture i njen značaj u cjelokupnom društvu, objasniti ćemo pojam koji se nalazi na drugoj strani kulture, a to je supkultura. Pojam supkulture provlači se kroz cijeli rad u kontekstu *punka* i *glam rocka*, te njihovog tipičnog ponašanja i antimodnog odijevanja. U

²¹ Jenks, C.: *Subculture: the Fragmentation of the Social*, SAGE Publications, UK, 2005., str. 1-2.

²² Jenks, C.: *Subculture: the Fragmentation of the Social*, SAGE Publications, UK, 2005., str. 1-2.

²³ Hebdige, D.: *Subculture: the meaning of Style*, Routledge, London/New York, 1979., str. 2-7.

ovom dijelu pojam supkulture stavit će se u sociološki kontekst. Mnogi su sociolozi proučavali supkulture i pokušali ih prikladno definirati. Milton Gordon definira pojam supkulture:

„Podjela nacionalne kulture, koja se sastoji od kombinacije faktora unutar socijalnih situacija poput klasnog statusa, etničke pozadine, regionalnog, ruralnog i urbanog mjesta, religijske pripadnosti, a koja se formira kao kombinacija funkcionalne jedinice koja ima integrirani utjecaj na individue koji u njoj sudjeluju.“²⁴

Drugo objašnjenje pojma nude Komarovsky i Sargent:

„Pojam supkulture referira se na kulturalne varijante koje su prikazane od strane segmenata populacije.

Supkulture se ne razlikuju po jednoj ili dvije izolirane karakteristike – one se sastoje od relativno kohezivnog socijalnog sistema. Supkulture su svijetovi unutar većeg svijeta naše nacionalne kulture.“

Nakon što su iznesena značenja pojma različitih sociologa, može se zaključiti kako supkulture nastaju unutar kulture s ciljem stvaranja vlastite kulture koja također sadrži svoje vrijednosti, ali se one razlikuju od tradicionalnih. Supkultura posjeduje sve elemente kontrakulture. Autor Chris Jenks ističe kako je možda cilj stvaranja supkultura izvlačenje svih nedosljednosti iz *mainstream* kulture, preispitujući na taj način utkane vrijednosti modernog društva²⁵.

²⁴ Jenks, C.: *Subculture: the Fragmentation of the Social*, SAGE Publications, UK, 2005., str. 7.

²⁵ Jenks, C.: *Subculture: the Fragmentation of the Social*, SAGE Publications, UK, 2005., str. 7-9.

Slika 4. Roger Hutchings, fotografija s londonskih ulica, 1980-ih godina²⁶

Priložena crno-bijela fotografija s londonskih ulica prikazuje susret dvaju različitih svjetova. S jedne strane imamo muškarca koji njeguje stil pripadnika više klase, dok s druge strane imamo pripadnika niže klase odnosno, *punkera*. Stariji muškarac odjeven je u poslovno odijelo sa šešišrom i poslovnom torbom. Odjeća koju nosi stvara određenu percepciju o njegovom karakteru. Predstavlja se kao odgovorni član društva. U usporedbi s ovim gospodinom, *punker* u svojoj poderanoj kožnoj jakni s razbarušenom kosom djeluje neodgovorno. Jedna od predodžbi je ta da ima vrlo nihilistički pogled na svijet. Bez obzira na to kakve je percepcije stvarao *punk*, postat će jedan od najpopularnijih trendova u odijevanju 21. stoljeća.

²⁶ Beyer, G., *What's the Difference Between Goth and Punk?* - <https://www.thecollector.com/difference-between-goth-punk/> (Preuzeto 16.4.2024.)

3. PUNK – povijesni pregled autodestrukcije

U ovom će se poglavlju detaljno istražiti glavni element *punk* pokreta: autodestrukcija. Autodestrukcija nije uočljiva samo u načinu života pripadnika ove skupine, već i u njihovom odijevanju. Razderane hlače, dekorirane sa sigurnosnim iglama i lancima, primjer su odjevne destrukcije. Odjevni predmeti upotpunjeni su natpisima i simbolima, a služe kao otpor prema tadašnjem tradicionalnom odijevanju.

3.1. Glazbeni stil niže klase

Prvi val *punka* javlja se 70-ih godina 20. stoljeća. Javlja se kao odgovor na tadašnje vrijednosti i stanje društva. Pokret karakterizira skupinu ljudi koji se svojim radikalnim stavovima zalažu za anarhizam, a svojim antimodnim odijevanjem pružaju otpor ustaljenim vrijednostima društva. Pokret se počinje razvijati u Velikoj Britaniji, zatim se širi i po SAD-u. Glavni segment raspoznavanja pripadnika ove supkulture uz odijevanje, bila je glazba. Darko Glavan u svojoj knjizi *Punk – Potpuno Uvredljivo Negiranje Klasike*, ističe da je *punk* zapravo medij erupcije kolektivne svijesti te se može shvatiti kao primjer narodne umjetnosti u kojoj se teško raspoznaje stvaratelj od slušatelja²⁷. To pokazuje pravo stanje glazbene scene u to vrijeme. Ekscesnim oblačenjem posjetitelji koncerata *punk* bendova ponekad bi čak nadmašili i *styling* izvođača. Što se tiče glazbe, *punk* nikada nije dosegnuo pravu vrijednost u glazbenoj industriji, išao je s vremenom i bilježio problematiku društva u različitim razdobljima. Izvođači nisu nužno morali biti talentirani kako bi bili dijelom benda, važno je bilo da su puni gnjeva i agresivnosti, kako to navodi Glavan (2008.): „Autodestrukcija *punka* nije, dakle, bila izraz njegove nemoći, već dosljednost izvornoj koncepciji.“ Neki čak smatraju kako je *punk rock* bio prototip *rocka* koji je omogućio nižoj klasi da pjesmom izrazi svoje probleme i stavove.

Zvuk se sastojao od samo tri akorda, a uspio je razbiti ogradu između izvođača i publike. U svojim je počecima bio pravo osvježanje na sceni. Međutim, došlo je do zasićenja. Tri akorda nisu bila dovoljna da održe ovaj glazbeni stil masovno popularnim.²⁸

²⁷ Glavan, D.: *Punk: Potpuno Uvredljivo Negiranje Klasike*, Fortuna, Zagreb, 2008., str. 17.-25.

²⁸ Miloš, B.: *Druga strana Rock 'N' Rolla*, Verbum, Split, 2002., str. 134.

Slika 5. Lars Åström, nastup Sex Pistolsa u Švedskoj, 1977. godine²⁹

Nedugo nakon smrti Sida Viciousa, dolazi do raspada Sex Pistolsa i „smrti *punka*“. Iako se smatralo da je stil ogledalo nezadovoljne, besperspektivne i depresivne radne klase, pokazalo se da to nije istina. *Punk* je bio samo kratkotrajni val nezadovoljstva i gotovo beznačajan u glazbenom svijetu. Nakon smrti *punka*, od njega nije ostalo ništa. Sociolog Simon Frith smatra kako je *punk* bio samo rezultat imaginacije studenata umjetnika, a ne čin proletrske spontanosti.³⁰

Punk zvuk bio je toliko nasilan da je bilo zabranjeno emitirati pjesme na radiju. Smatra se kako se više sile koristilo protiv *punka*, nego što je *punk* koristio protiv vlasti i ustaljenog sistema. No mnogi ističu kako je glasna agresivna glazba donijela samo lažnu agresiju. Kao primjer za prethodno spomenute izjave, uzet će se Sex Pistols, koji su nakon izlaska pjesme *God Save the Queen* 1977. godine bili tretirani kao obični kriminalci. Zabranjeno im je nastupanje u javnosti, na ulicama su ih tukli, a čak se i policija umiješala. U tom su trenutku predstavljali opasnost za društvo. Bili su primorani napustiti zemlju. Greil Markus opisuje *punk* kao pažljivo orkestrirani

²⁹ Lars Åström, <https://www.kb.se/hitta-och-bestall/digitala-kollektioner/sex-pistols-i-halmstad-1977.html> (Preuzeto 16.8.2024.)

³⁰ Miloš, B.: *Druga strana Rock 'N' Rolla*, Verbum, Split, 2002., 133. str., prema Frith, 1978., str. 133.

hipodermični medij³¹. Danas su *punk* bendovi udaljeni s *mainstream* scene. Moglo bi se reći da postoje samo zbog zvuka, iako se često miješaju s drugim stilovima. U usporedbi s *punkom* u prošlom stoljeću, današnji nije toliko radikaln.

U kategoriji *punka* javlja se nekoliko podžanrova koji se razlikuju ne samo glazbom već i estetikom. *Oi!* ili *street punk*, javlja se kod desno orijentirane grupe individualaca, te nastoji ujediniti *punkere* i *skinheadse*. Postoji vrlo malo istraživanja i studija o *street punkerima* jer nije bila vladajuća grupa *punkera*. Zauzimali su slične načine djelovanja kao i klasični *punkeri*, no nisu dijelili iste stavove. *Oi!* glazba bila je brža i agresivnija. Izvođači su imali visoku razinu interakcije s publikom. Često su pojedinci iz publike bili pozvani na pozornicu kako bi otpjevali pjesmu. Ono što se dodatno ističe je tekst, u kojem se naglaka na *gang*³² i *brotherhood*³³ odnosima. Glazbenici *street punka* opisuju se kao ekstremno muževni muškarci s tetovažama koji plešu pogo.

U Njemačkoj se javlja jedna specifična skupina *punkera* u *underground* kulturi, a to su bili *Hände*³⁴ ili *Schnorrer punkeri*. Nosili su kožne jakne, lance, uske hlače, baš kao stereotipni punkeri. No tipično za njih je bilo da su prolaznike „žicali“ cigarete i sitniš.

U jednom je periodu bilo teško odvojiti sve te supkulturne stilove, s obzirom na to da su se brzo miješali. Stil klasičnih *punkera* bio je svugdje prepoznatljiv. Kao rezultat širenja supkulture po ostatku svijeta, dolazi do nastanka novih podstilova *punka* koji mijenjaju pojedine odjevne elemente ili zastupaju nešto manje radikalne stavove.³⁵

Punkeri su svojom pojavom sedamdesetih godina prošlog stoljeća u mnogima izazivali strah. Estetika koju su njegovali te nepoznato, problematično i nepredvidljivo ponašanje doprinijelo je formiranju predrasuda o *punk* kulturi. Ono je vidljivo iz opisa *punkera* koji su bili angažirani za GTE *e-mail* kampanju za vidljivost ID pozivatelja na portafonima. Kako bi promovirali novi sustav kamera na portafonima, gdje je moguće vidjeti identitet i profil osobe prije nego što je puštena u zgradu, kao osoba koja potencijalno predstavlja opasnost izabrali su upravo *punk* identitet:

³¹ Miloš, B.: *Druga strana Rock 'N' Rolla*, Verbum, Split, 2002., str. 35.-36.

³² Eng. *gang* – skupina, banda, zločinačka organizacija, grupa razbojnika okupljena radi organiziranja različitih kriminalnih radnji - <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/gang> (Pristupljeno 3.4.2024.)

³³ Eng. *Brotherhood* – bratstvo - <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/brotherhood> (Pristupljeno 4.9.2024.)

³⁴ Ger. *Hände (Schnorrer)* – vrsta punk subkulture nastale u Njemačkoj (Ventsel, A.: *Punks and Skins United: Identity, Class and the Economics of an Eastern German Subculture*, Berghahn Books, UK, UK, 2020., str. 13.

³⁵ Ventsel, A.: *Punks and Skins United: Identity, Class and the Economics of an Eastern German Subculture*, Berghahn Books, UK, UK, 2020., str. 40.-44.

„Crno-bijela slika *punkera* okupirala je dio slike na portafonu. Njegova crna kosa oblikovana je u šiljaste vrhove, na jednom uhu vidljivi su pirsinzi, a on nosi crnu jaknu, crne čizme s metalnim zakovicama, i bijelu *t-shirt* majicu s crnim printom. Nekoliko dekorativnih ziherica zakačeno je za jaknu i nosi ogrlicu od spajalica za papir.“ (Thompson, 2004:4.-5.)

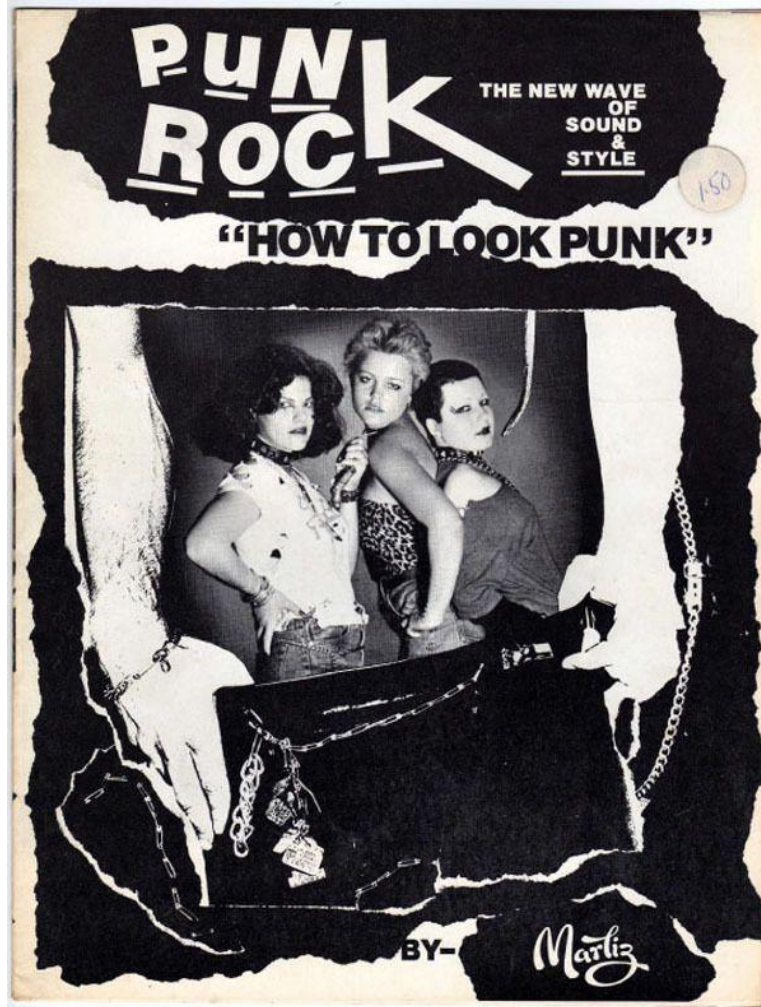
3.2. Agresivni glas pobune

Pankerski jezični glas i glazbena intonacija oblikovani su od nekoliko elemenata, a također su bili i sredstvo prijenosa supkulturnih poruka. Glazbenici su morali usavršiti svoj glas kako bi zastupali raspoloženje radničke klase koristeći pritom proleterske akcente i jednolične napjeve, poput navijača na stadionu. Obuhvaćen je neartikuliranošću, gundavom i izvrsnom distancom od riječi koje su izvučene iz uličnog govora. Sa svrhom zastupanja cijele supkulture, vodeći su glazbenici morali imati snažne ličnosti s čvrstim stavovima kako bi opravdali agresivni ton glazbe. U usporedbi s *pop* glazbom s kojom se prosječni član niže klase nije mogao poistovjetiti, *punk* je označavao direktnu i iskrenu glazbenu formu upućenu potlačenim društvenim skupinama. Ono što definitivno odvaja *punk* zvuk od bilo kojeg drugog zvuka jest ogoljenost. To potvrđuje činjenica da su glazbenici ove supkulture skidali *rock* zvuk do samih temelja, a kao rezultat dobiva se jedan potpuno novi, sirovi, agresivni zvuk. Sve je to dovelo do formalne krutosti, igranja uloga i humora unutar glazbenog stila.³⁶

Sex Pistolsi među prvima su započeli pobunu protiv ustaljenih oblika autoriteta. Njihova pjesma *God Save the Queen* vrhunac je kritičkog cinizma na račun britanske monarhije. Tekst sadrži mnoštvo ironije i vrijeđanja na račun engleske kraljice i cjelokupnog sistema. Glazbenici na površinu iznose teme samo kako bi im se rugali.³⁷

³⁶ Miloš, B.: *Druga strana Rock 'N' Rolla*, Verbum, Split, 2002., prema Frith, 1978., str. 60-64.

³⁷ Miloš, B.: *Druga strana Rock 'N' Rolla*, Verbum, Split, 2002., str. 74-76.

Slika 6. Naslovnica časopisa *Punk Rock, The New Wave of Sound & Style*: "How to look Punk", 1977.³⁸

Proizvodnja glazbe odvijala se na nekonvencionalan način, a izvođenje se svelo na banalnost. *DIY* melodija i *Barre* akord (najjednostavniji akord) pokazuju banalnost *punka* te je vidljiva na sljedećem primjeru. U *punk* časopisima bili su prikazani dijagrami koji pokazuju kako se sviraju A, E i G akordi. Zatim slijedi rečenica „Sada osnuj bend“. Nakon što bi naučili osnove, jednostavno bi počeli svirati³⁹. Poruka je bila da svatko može postati *punker* ako dovoljno prezire ustaljene tradicionalne oblike društva, odijevanja i ponašanja. Može se

³⁸ Loreille Cassee, <http://loreille-cassee.over-blog.com/article-how-to-look-punk-1977-116005442.html> (Preuzeto 4.8.2024.)

³⁹ Thompson, S.: *Punk Productions: Unfinished Business*, State University of New York Press, USA, 2004., str. 12-14.

zaključiti kako je cijela ideologija *punka* vezana uz *Do It Yourself* praksu. Vidljiva je posebno u odijevanju ove supkulture, destrukcijom odjevnih predmeta i *bricolage* tehnikom spajanja metalnih neodjevnih materijala tvoreći tako novo značenje. O supkulturnom odijevanju više će se govoriti u sljedećem poglavlju.

Što se tiče glazbe, važno je spomenuti da se *punk* po zvuku nije previše razlikovao. *Punk* pokret proširio se po čitavom svijetu. No neke od najvećih *punk* scena bile su New York scena, Engleska scena, California Hardcore scena, Washington, D.C., First Wave Straight Edge scena, New York Second Wave Straight Edge scena, Riot Grrrl scena i the Berkeley/Lookout! scena. Svaka od njih posjedovala je svoje simbole koji su ih obilježili. New York scena obilježena je grupama poput Ramones, Television, Blondie, The Dead Boys, i mnogih drugih koji su svoje radikalne poruke širili po noćnim klubovima. *Punk* scene u New Yorku, Londonu i Kaliforniji bile su najpoznatije po zlouporabi opojnih droga, od koje su se mnogi izvođati predozirali⁴⁰. Engleska scena nastaje oko 1976. godine u Londonu, kada je socioekonomska situacija u cijeloj zemlji kritična, a u društvu vlada ogorčenost i depresija. Scena se stvara oko bendova poput Sex Pistols, The Clash, The Damned, The Stranglers i drugih. Kalifornijska *punk* scena započinje sa svojim djelovanjem 1978. godine, pod vodstvom bendova Black Flag, The Circle Jerks, T.S.O.L. [True Sounds of Liberty] i The Descendants. Za ovu scenu karakteristično je da su se masovno postavljale zabrane izvođenja *punk* glazbe u klubovima po Los Angelesu, a članci u novinama karakterizirali su pripadnike ove supkulture kao nemoralne i opasne kriminalce⁴¹.

Razlika između *pop* i *punk* glazbe u kontekstu izvođenja vidljiva je kod odvajanja publike od scene/izvođača ostavljajući prostor između izvoditelja spektakla i gledatelja spektakla. Na taj se način jasno ističe status ove dvije grupe ljudi. S druge strane, *punk* scena uvijek je bila jedno sa svojom publikom, sugerirajući tako da isto misle, žive slične živote i bore se s istim problemima. Hiper-spektakl je spektakl koji sam sebe prepoznaje kao spektakl, a ne priznaje ništa osim sebe, i to je bio upravo *punk*. *Punk* je htio uništiti spektakl u *mainstream* glazbenoj industriji na način na

⁴⁰ Thompson, S.: *Punk Productions: Unfinished Business*, State University of New York Press, USA, 2004., str. 10-12.

⁴¹ Thompson, S.: *Punk Productions: Unfinished Business*, State University of New York Press, USA, 2004., str. 32-38.

koji je sam on mogao, a to je ulazak u spektakl nategnut do krajnjih granica. Hiper-spektaklom nastoje se izvući na površinu sve kontradiktornosti samog spektakla⁴²

3.3. Praksa *punk rocka*

Punk supkultura unijela je u društvo jedan novi moment. Oblikovala je zvuk, odijevanje i stavove. Već je spomenuto da *punk* kao pokret sadrži niz kontradiktornosti i dvosmislenosti. Sociolog Simon Frith u knjizi *Sound Effects: Youth, Leisure, and the Politics of Rock'n'Roll* iz 1983. godine ističe tri argumenta za *punk*:

- 1.) *Punk* predstavlja izraz svijesti radničke klase
- 2.) *Punk* je izazov kapitalističkoj kontroli masovne glazbe s *Do it yourself* načinom stvaranja glazbe
- 3.) *Punk* postavlja pitanje značenja glazbe – novi zvuk, forme i tekstovi

Prvi argument odnosi se na teoriju supkulture i oblik svijesti mladih individualaca. *Punk* se javlja kao nova varijacija etabliranog stava tinejdžera. Radnička klasa kao niži sloj društva bila je prisiljena izazvati otpor prema vlasti i elitama. Otpornost se također javlja i prema ljepoti – sve što je smatrano lijepim i oku ugodnim, sada je zamijenjeno za ružnoću. Drugi argument može se shvatiti kao svojevrsni otpor kapitalističkim vrijednostima stvaranja glazbe. Izvorna poruka *punk* glazbe bila je da se svatko time može baviti. Naposljetku je to rezultiralo ekspanzijom lokalnih diskografskih kuća i *homemade*⁴³ glazbe⁴⁴. Posljednji argument odnosi se na avangardnu glazbu koja nastaje isključivo za mase, a sastoji se od ulične glazbe, američke *pop* glazbe i glazbe radničke klase koja se suprotstavlja autoritetu.⁴⁵

⁴² Thompson, S.: *Punk Productions: Unfinished Business*, State University of New York Press, USA, 2004., str. 24.

⁴³ Eng. *homemade* – ručno rađeno kod kuće

https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/homemade#google_vignette (Pristupljeno 9.9.2024.)

⁴⁴ Miloš, B.: *Druga strana Rock 'N' Rolla*, Verbum, Split, 2002., str. 51-53.

⁴⁵ Frith, S.: *Sound Effects: Youth, Leisure, and the Politics of Rock'n'Roll*, Pantheon Books, New York, 1983. godina, str. 169.

3.4. Karakteristično odijevanje punkera

Provokacija i otpor jedni su od elemenata koji služe u oblikovanju supkulturnog odijevanja. Cilj je izgledati neprirodno, odbojno, odbacujući pojam lijepog i dobrog ukusa, što je u skladu s nihilizmom ove skupine. Pripadnici se mogu prepoznati po crnoj boji koja preplavljuje cijelu odjevnu kombinaciju, teškim ograničavajućim modnim dodacima, čizmama, majicama s logom bendova i poderotinama. Uobičajeno se pojavljuju dodaci koji modificiraju tijelo i lice. A to je i bila srž *punka*, vlastita destrukcija. Ideja *punka* je bila prenamijeniti, izmijeniti i destruirati tradicionalne odjevne oblike. Česta je i pojava negacije natpisa koji se protive vrijednostima ove skupine, poput grafita koji se javljaju na zgradama, plakatima i političkim reklamama oblikuju se i odjevni oblici koji poručuju nešto okolini. Unutar skupine odijevanje se razlikovalo od pojedinca do pojedinca, jer je sama ideja supkulture inkluzivnost i različitost. Pankersko odijevanje najbolje opisuje autorica teksta *Povijest alternativnih stilova* u zborniku tekstova *Pankeri*, Elisabeth Wilson:

„Predmeti pozajmljeni iz najodvratnijih sredina našli su svoje mjesto u pankerskim 'instalacijama': lanci s WC školjki zakačeni su u širokim lukovima preko prsa omotanih plastičnim trakama. Sigurnosne igle su izvučene iz svog domaćeg "uporabnog" konteksta i nošene kao jezivi ukrasi, probodene kroz obraz, uho ili usnu. Jeftine otpadne materijale (PVC, plastika, lurex, itd.) vulgarnog oblika (imitacija leopardove kože) i 'nelagodnih' boja...“ (Wilson, E., 1988: 22-23)

Časopis *Punk Rock, the New Way in Sound & Style* taj stil definira kao potpun kada sadrži nekonvencionalne predmete, odnosno bilokakav *punk junk*⁴⁶ koji se nosi kao modni dodatak. To mogu biti pribadače, sigurnosne igle za odjeću ili papir, otvarač s limenke, različiti metalni i plastični lanci, koji su zalijepljeni, ušiveni ili zakačeni na odjeću. *Punkericama* se preporučuje nošenje crne kožne jakne s mikro suknjom od lateksa i mrežastim čarapama koji su bile aktualne u tadašnjoj modi. *Punk* stil opisan je kao vizualno stimulirajući, više „Pogledaj me!“ . Supkulturni mediji u ono vrijeme ističu nošenje lanaca kao *statement* dodatak svakoj odjevnoj kombinaciji. Mogu se nositi kao remen na hlačama ili oko struka, dodatak zakačen za držače remena s krajevima koji slobodno vise, kao halteri za mrežaste čarape ili zavezani oko crnih kožnih čizama. Inspirirani mazohizmom, počeli su nositi sadomazohistične elemente u odijevanju. Kožni remeni su se rezali

⁴⁶ Eng. *Punk Junk* – odnosi se na bilokakav otpad nađen, a koji je nošen kao modni dodatak, dekoracija – Loreille Cassee: *Punk Rock, the New Way in Sound & Style* - <http://loreille-cassee.over-blog.com/article-how-to-look-punk-1977-116005442.html> (Pristupljeno 12.8.2024.)

i prilagođavali opsezima zglobova. Također su se koristile ogrlice za pse, koje su se vezale oko vrata i ruke, ograničavajući tako kretanje. Dominirala je pretežito ravna silueta. Oko nogu i ruku su se vezale crne trake, marame, oa čak i tange. Omotavanje vrata s različitim materijalima bilo je iznimno popularno. Nošena je obična majica s kratkim rukavima s labavo zavezanom kravatom, starim vezicama, čak se i patentni zatvarač omotavao oko vrata.

Slika 7. Primjer stiliziranja hlača lancima, sigurnosnim iglama i drugim elementima koji su smatrani otpadom⁴⁷

Sigurnosne igle bile su značajan element *punka*. Koristile su se na mnogim mjestima. Nošene se oko vrata, povezivajući nekoliko lanaca i tvoreći tako ogrlicu. Također su se koristile za ispisivanje natpisa na prednjoj strani majica ili na stražnjem dijelu kožnih jakni za dramatičan efekt.⁴⁸ *Punker* su obožavali dekonstrukciju. Stoga su staru majicu rezali u više krojnih dijelova, a zatim ih spajali sa sigurnosnim iglama. Uz to su kombinirali poderane hlače ispisane grafitima. Kožne jakne

⁴⁷ Loreille Cassee: *Punk Rock, the New Way in Sound & Style* - <http://lorelle-cassee.over-blog.com/article-how-to-look-punk-1977-116005442.html> (Preuzeto 12.8.2024.)

⁴⁸ Loreille Cassee: *Punk Rock, the New Way in Sound & Style: How to look punk?*, 1977., <http://lorelle-cassee.over-blog.com/article-how-to-look-punk-1977-116005442.html> (Pristupljeno 12.8.2024.)

najčešće su bile ukrašene starim bedževima, obojanim s natpisima poput *Think Punk, Go Punk Yourself, Pogo anyone?* i slično.

Lice *punkera* simboliziralo je stanje tadašnjeg društva. Lica su djelovala umorno, morbidno i prljavo. Obavezno je bilo tamno sjenilo ili tuš oko očiju, a inspirirali su se *Star Wars* filmovima. Šminka je bila toliko teška i tamna, da je više djelovala kao maska, a ne ljudsko lice. Frizura je pratila stanje na licu. Trend za žene bila je neuredna kratka kosa, a muškarci su najčešće nosili irokeze, stilizirane tako da nalikuju na oštre bodlje.

Već je spomenuto kako je ekonomska kriza u Velikoj Britaniji bila značajna za razvoj ponašanja samodestruktivne mladeži. Cjelokupna depresivna atmosfera utjecala je na razvitak generacija koje nije bilo briga što će s njima biti u sadašnjosti, a ni u budućnosti. Autor ističe kako je *punk* bio usmjeren protiv svega, protiv društva, protiv kulture u kojoj živi, svakog oblika vlasti, a na određeni način i protiv samog sebe. Jednostavnije rečeno, bio je jedini smjer koji se nije zalagao ni za što, a negirao je sve. Odjeća je bila ogledalo stanja društva. Poderana odjeća pucala je po šavovima učvršćena sigurnosnim iglama, kožne jakne i lateks koji se nosio je izgledao kao da je nedavno kupljen u *sex shopu*. Teška i neukusna šminka oblikovala je lica ispraznih pojedinaca bez nade. *Chokeri* oko vrata simbolizirali su okove društva⁴⁹. Tipično šovinističko ponašanje muškaraca sada je preuzimao i ženski rod. Sve se više počela isticati požuda te animalistički i naturalistički pogled na seks. To se očitovalo i kroz odjeću. Mikro mini suknje od lateksa nošene su s crnim remenom i lancima, a pokoji detalj posuđen je i od „dama s ulice“. Destruirani komadi odjeće ponovno su sastavljeni pomoću metalnih sigurnosnih igli, a djeluju na neki način kao parodija na skupocjenu odjeću i fetišističko odijevanje. Koristili su se tabu-koncepti poput svastike kao modni dodaci kako bi se objektivno loš koncept učinio prihvatljivijim. Tu se javlja dvosmislenost odnosno odbojnost i istovremeno privlačnost prema nacističkoj ideologiji⁵⁰. *Chokeri* i lanci nošeni kao dodatak formiraju poziciju nositelja gdje pojedinac nije dominantan, već podređen, definirajući tako poziciju *punkera* u društvu. Poderana odjeća reprezentira borbu, kao da su tek izašli iz tučnjave. Fetišistička odjeća, kako ističe autor, referira se na odnos dvije društvene grupe, u kojem je jedna strana potlačena, a druga vladajuća⁵¹.

⁴⁹ Miloš, B.: *Druga strana Rock 'N' Rolla*, Verbum, Split, 2002., str. 132.

⁵⁰ Miloš, B.: *Druga strana Rock 'N' Rolla*, Verbum, Split, 2002., str. 76-78.

⁵¹ Thompson, S.: *Punk Productions: Unfinished Business*, State University of New York Press, USA, 2004., str. 27-31.

Supkulturni stilovi služili su kao semiotičke konstrukcije. Dostupni materijal služio je u svrhu stvaranja novog značenja, a kao dodatna vrijednost javlja se šok. U kontekstu *punk* odijevanja spominje se pojam *bricolage*⁵², koji je 1966. oblikovao antropolog Claude Levi Strauss. U svojoj knjizi *The Savage Mind* iz 1962. godine, Strauss ističe kako se pojam odnosi na praksu korištenja dostupnih materijala i njihovo međusobno kombiniranje, tvoreći tako potpuno novu formu. Novostvoreni predmeti od materijala koji su prethodno imali svoju namjenu sada imaju neko drugo značenje, negirajući tako izvornu namjenu materijala. Strauss dodatno ističe kako se pojam može shvatiti kao *DIY* koncept u kojem svatko može sudjelovati. Dostupni materijali koji nužno ne moraju biti napravljeni za tu svrhu, kombiniraju se skupa i stvaraju novi objekt. U kontekstu *punka*, *bricolage* se odnosi na miješanje različitih stilova i ideologija tvoreći tako jedinstveni *punk* stil.⁵³

Članovi bendova odijevali su se kao i ostatak *punk* supkulture. Najčešće su nošene kožne jakne, majice s printom, traperice s rupama na području koljena i jeftine tenisice. Naglasak tijekom izvedbi je stavljen na odnos s publikom, a ne na estetski šok koji su primjenjivali *glam rock* bendovi. Sa svojim odijevanjem na sceni poručili su da su i oni dio publike. Što je potpuna suprotnost *glam rocku*. On kao pretenciozan stil stavlja naglasak na estetski izgled i igranje s rodovima. Ramonesi su pravi primjer *punk* maskuliniteta i heteroseksualnog stila odijevanja i njegovih popratnih znakova kolektivnosti⁵⁴.

Dick Hebdige stavlja veliki naglasak na hiper-spektakl u kontekstu *punk* supkulture. Spektakl je stavljen u kontekst načina izvođenja glazbe, a sada ćemo spektakl pojasniti na primjeru odijevanja unutar grupe. Lanci kao obavezan detalj svake odjevne kombinacije javljaju se kao okovi radne klase, probušeni obrazi i odjeća koja djeluje istrošeno i prljavo predstavljaju specifičan agresivni način komunikacije estetikom. Možemo reći da predstavlja sustav znakova niže klase. U kontekstu komercijalnog *rocka*, *punk* nastoji istaknuti postojanje radničke klase, s dolaskom *glam rocka* u glazbenom se smislu javlja i naglasak na elite. To je vidljivo i kroz medijsku

⁵² Franc. *Bricolage* – termin koji potječe od francuske riječi *bricoler* (eng. *to tinker*, *DIY*, hrv. popraviti, poboljšati), a označava izradu predmeta od dostupnih materijala koji imaju različitu namjenu - <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/italian-english/bricolage> (Pristupljeno 8.4.2024.)

⁵³ Eng. *DIY* ili *Do It Yourself* – uradi sam - <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/diy?q=DIY> (Pristupljeno 9.4.2024.)

⁵⁴ Ventsel, A.: *Punks and Skins United: Identity, Class and the Economics of an Eastern German Subculture*, Berghahn Books, UK, UK, 2020., str. 40-44.

⁵⁴ Thompson, S.: *Punk Productions: Unfinished Business*, State University of New York Press, USA, 2004., str. 16.

prepoznatljivost ova dva pokreta u glazbi. *Punk* je oduvijek bio cenzuriran, a glamur i blještavilo *glam rocka* potpuno je obuzelo medijski prostor.

Pojedini sociolozi ističu kako su *punker*i nosili element svastike i fetišističke dodatke kako bi istaknuli svoju naklonost prema nacistima i fetišistima. No drugi pak smatraju kako je odijevanje *punkera* bilo samo s ciljem da se uvedu fetišistički i sadomazohistički trendovi u modu. Odjevni elementi radikalnih ideologija, bili su kao dio njihovog hiper-spektakla. Miješajući znakove raspoznavanja određenih društvenih skupina stapali su kategorije i klase do te mjere da se više njihova estetika nije mogla povezati s nekom od ideologija čije su elemente nosili. To je uzrokovalo šok, preispitivanje njihovih ideja te oblikovalo način na koji su ih ljudi gledali. Sociolog Bürger objašnjava kako isticanje određene ideologije u odjevnom obliku, bez prilaganja objašnjenja ili značenja, uzrokuje šok i nestabilnost kod promatrača⁵⁵. Kako ističe autor knjige *Punk Productions*: „Ovakva gesta proizvodi šok jer se odvaja od markera sociološke grupe od koje su uzeti simboli tipični za tu skupinu. Praznina u pokušaju objašnjenja reprezentacije prati prvobitni šok, zbog toga što stara značenja više nemaju svoju svrhu.“⁵⁶

Zbog gubitka značenja, moda, odnosno antimoda više se ne može shvatiti kao alat za prepoznavanje ideologije pojedinca jer odjevni oblici i dodaci više ne određuju stavove pojedinca, već se javlja skupina različitih i međusobno nepovezivih simbola. Ova teza može se povezati sa suvremenom modom. U ovom stoljeću dolazi do miješanja stilova i elemenata iz različitih područja, kultura, supkultura, itd. Takav eklektični stil, baš kao i *punk*, gubi svoj identitet i značenje.

3.5. Obrasci ponašanja delinkventne mladeži

Punk supkultura javlja se kao nova ulična kultura, kojoj pripadaju individualci s različitim pozadinama, od radikalnih profesionalaca i etničkih grupa do homoseksualaca. Pokret sam po sebi ima mnoštvo kontradikcija. U jednom trenutku djelovali su kao kolektiv, radnička klasa protiv povlaštene elite, a u drugom trenutku su se međusobno odvajali kao neshvaćeni individualci koji

⁵⁵ Thompson, S.: *Punk Productions: Unfinished Business*, State University of New York Press, USA, 2004., str. 26-29.

⁵⁶ ⁵⁶ Thompson, S.: *Punk Productions: Unfinished Business*, State University of New York Press, USA, 2004., str. 29.

izgaraju za time da budu drugačiji. Nadalje, javlja se odnos gubitnika i povlaštenika. S jedne strane imamo gubitnika koji se sažalijeva nad vlastitom sudbinom i piše tekstove koji govore da su svi protiv njega, a s druge strane se očituje kao povlaštenik jer živi boemski život na socijalnoj pomoći od države. Stoga je *punker* u isto vrijeme i gubitnik i povlaštenik⁵⁷. U *punku* je sve bilo dozvoljeno. Paradiralo se u odjeći iz *sex shopova* u svrhu izazivanja šoka. Također, dolazi do potpunog seksualnog oslobađanja, a seks kao pojam više ne predstavlja tabu temu. Normalizacija ove teme očitovala se kroz nošenje odjeće koja prikazuje porno fantazije. Međutim, saznajemo iz mnogih intervjuja *punk* zvijezda da seksualnost za *punkere* nije imala nikakvo značenje, ni emocionalno, ni tjelesno.

3.6. Mazohizam i autodestrukcija na sceni

Autodestruktivnost bila je jedna od karakteristika pripadnika ove skupine. Ona se očitovala kroz alkoholizam, korištenje opojnih droga i samoranjavanje. Međutim, praksu nisu primjenjivali samo pojedinci, već i poznati izvođači koji su destrukciju predstavljali kao oblik performansa. Iggy Pop, začetnik *punk rocka*, svojim je ekscesima na sceni – provociranje i pljuvanje publike, nastojao privući pažnju medija. Mediji su vodili veliku ulogu u fomiranju identiteta *punk* pripadnika, te su Iggyjevo mazohističko samoranjavanje krhotinama stakla i polijevanje tijela voskom, podignuli na još veću razinu medijske pozornosti.

Ples *pogo*, prethodnik *moshinga*⁵⁸, bio je jedan od elemenata autodestrukcije, a sastojao se od skakanja na mjestu, guranja i sudaranja s ostatkom publike. Aktivnost zabijanja u druge ljude može se shvatiti destruktivnom, iako joj početna namjera nije takva. Iniciranje na nasilje i anarhistički stavovi koji su sada bili sve pristupniji u medijskom prostoru, uzdrмали su patrijarhalni mir engleskih obitelji⁵⁹. Podrazumijeva se da su u to vrijeme takvi ekscesi smatrani šokantnim i opasnim za cjelokupno društvo, pa je većina pjesama i intervjuja Sex Pistolsa bila cenzurirana u medijima. Cenzura je potakla *punkere* na još veću radikalnost, kako u glazbi tako i odijevanju⁶⁰.

⁵⁷ Miloš, B.: *Druga strana Rock 'N' Rolla*, Verbum, Split, 2002., prema Frith., str. 53-60.

⁵⁸ Eng. *Moshing* – stil plesa koji se sastoji od naguravanja i zabijanja u druge sudionike. Odvija se najčešće na koncertima agresivnih *punk rock* i *heavy metal* bendova <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/moshing> (Pristupljeno 7.6.2024.)

⁵⁹ Glavan, D.: *Punk: Potpuno Uvredljivo Negiranje Klasike*, Fortuna, Zagreb, 2008., str. 20-21.

⁶⁰ Strongman, P.: *Pretty Vacant: A History of Punk*, The Orion Publishing Group, UK, 2007., str. 235-243.

Korištenje droga imalo je veliki utjecaj na identitet i ponašanje cijele skupine. Bila je izvor inspiracije, opijat koji pokreće i pruža izlaz iz svijeta punog problema. S početkom *punk* revolucije, zabilježen je i porast konzumacije različitih opijata, a najpopularniji bio je heroin. Uz poticaj, droga je igrala i veliku ulogu u formiranju imidža buntovnika.

Slika 8. Primjer *moshing*a na koncertu *heavy metal* benda⁶¹

Punk supkultura se u pojedinim dijelovima svijeta uspjela ugurati čak i u političku sferu. Radikalnim izjavama i satirom, stranka *Anarchistische Pogo-Partei Deutschlands* odnosno *APPD* (*Anarhistička pogo stranka Njemačke*), uzdrmala je tadašnju političku scenu Njemačke. Svaki njihov javni događaj djelovao je poput performansa. Njihove majice za kampanju postale su iznimno popularne među mladima. Kombinacija ismijavanja vlastite stranke i ironija povezuje se s klasičnim kontradiktornim ponašanjem i samodestrukcijom *punk* supkulture⁶².

⁶¹ Lewis, J.: *What is Slam Dancing?*, <https://www.floodance.com/articles/5066601-what-is-slam-dancing> (Preuzeto 19.4.2024.)

⁶² Ventsel, A.: *Punks and Skins United: Identity, Class and the Economics of an Eastern German Subculture*, Berghahn Books, UK, UK, 2020., str. 52-54.

3.7. Mazohistično odijevanje popularnih *punk* bendova

Začetnici britanske punk odjevne estetike zasigurno su Vivienne Westwood i Malcolm McLaren. Kroz butik *SEX* izveli su pankersku estetiku na ulice Londona. Westwood je sa svojim inovativnim i mazohističnim praksama oblikovanja odjeće oblikovala izgled popularnog sastava Sex Pistols. Sve što je imalo sposobnost da nanese fizičku ili psihičku bol, bilo je dio *punka*. Klasični izgled sastojao se od kariranih hlača s trakama i majice s printom, obogaćene s puno sigurnosnih igala, koje su bile posvuda, na majicama i ogrlicama, čak i probodene kroz obraze i uši. Pretpostavlja se da je McLaren po povratku iz New Yorka, inspirirajući se irokezom Richarda Hella, prenio to na članove Sex Pistolsa. Kožna jakna prva je viđena na Ramonesima, a popularizirao ju je Sid Vicious. Tijekom potpisivanja ugovora za diskografsku kuću A & M 1977. godine, Sid je nosio crnu kožnu jaknu dekoriranu sigurnosnim iglama, metalnim zakovicama i bedževima s kosturskim glavama. Taj trenutak bio je revolucionaran za odijevanje *punk* supkulture.

Slika 9. Graham Wood, Sex Pistolsi potpisuju ugovor za diskografsku kuću A & M ispred Buckinghamske palače⁶³

⁶³Garber-Paul, E., Lamar Rice, L., *How London Punks Changed Fashion Forever*, <https://www.rollingstone.com/culture/culture-features/sex-pistols-fashion-punk-legacy-1355610/> (Preuzeto 10.9.2024.)

Na kožnim su jaknama često nošeni bedževi bendova ili radikalni simboli. Jedan od takvih primjera je simbol svastike. Iako punkeri tim simbolom nisu nužno htjeli istaknuti pripadnost nacizmu, voljeli su reakciju koju je simbol izazivao kod ljudi.

4. *Glam rock* – stil jeftinog odjevnog luksuza i kiča?

Pojam *glam rock* koristi se za označavanje *rock* glazbenika koji su sedamdesetih godina prošlog stoljeća pozornost nastojali privući svojim ekscentričnim nastupima u svjetlucavim kostimima. To je prolazni pravac koji spaja glamur i kič, a još se naziva i teatralni *rock*, *glitter rock*, šok *rock* i *gay rock*. Nakon što se glazbena scena u potpunosti zasitila tipičnih *rock* melodija, glazbenici su počeli posezati za šljokicama, navlačeći pripijene kožne kombinezone koji su isticali intimne dijelove i tako nudili senzaciju na pozornici. Izraženi su bili elementi transvestizma i homoseksualizma, koje su David Bowie i Vincent Damon Furnier prakticirali bez obzira na seksualno opredjeljenje. Svoje fetiše na sceni opravdavali su mantrom da se seks i nasilje najbolje prodaju⁶⁴.

Na sceni je zavladao kaos – teatralni pokreti zasjenili su glazbeno izvođenje. U *glam rock* naglasak je bio na teatralnošću, senzualnim pokretima i provokativnim kostimima. Kao najveći *rock* kameleon, David Bowie je u svojoj karijeri izmijenio bezbroj scenskih likova. Često je bojio kosu, nosio bizarne kostime i jaku šminku, pa i glumio izvanzemaljska bića. O Bowiejevom doprinosu *glam rock* sceni bit će riječi u nastavku.

Glam rock u usporedbi s *punkom*, samo je jedan mali dio *rock* glazbenog stila. Veći je značaj imao kao odjevni stil nego kao glazbeni. U kontekstu glazbe, stil ne donosi ništa novo na scenu, osim osvježenog stila odijevanja i liberalizacije homoseksualizma.

Javlja se samo na nastupima, dok je *punk* bio zastupljen ne samo kod izvođača, već i u publici te svakodnevnom životu. Za *glam rock* bila je karakteristična senzualnost, eteričnost, teatralnost, fetišizam i svjetlucavost, dok je *punk* bio potpuna suprotnost – ogorčenost, agresivnost, ljutnja, otpor, nasilje, droge i alkoholizam. Međutim, koliko god da su ova dva stila različita, relativno

⁶⁴ Miloš, B.: *Druga strana rock 'n' rolla*, Verbum, Split, 2002., str. 121-122.

imaju identičan cilj, a to je izazvati šok i provokaciju. *Glam rock* nudio je narcizam, nihilizam i *gender confusion*⁶⁵.

Slika 10. Mick Rock, David Bowie na snimanju pjesme *Life on Mars*, 1973. godina⁶⁶

⁶⁵ Eng. *Gender confusion* – pojam je vezan za poremećaj rodnog identiteta i označava zbunjenost s vlastitim "rodnim" identitetom - <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/gender-dysphoria> (Pristupljeno 7.9.2024.)

⁶⁶ Rock, M., *David Bowie, Life on Mars*, <https://sfae.com/Artists/Mick-Rock/David-Bowie-Life-on-Mars.-Earls-Court.-May.-1973> (Preuzeto 18.9.2024.)

Glam rock može se definirati kao stil kiča u odijevanju. To je vidljivo kod Bowieja i njegovih identiteta. Svaka njegova maska posjeduje njeguje drugačiji izgled. Međutim, često nosi kombinacije različitih uzoraka i palete boja, tvoreći eklektični izgled. Nas snimanju videospota za pjesmu *Life on Mars*, Bowie je odjeven u strukirano pastelnoplavo odijelo od satena. Ovratnik i fazona predimenzioniranog su izgleda, kao i ramena koja djeluju črvsto. Ispod sakoa odjenuo je košulju s prugastim crnim linijama i ovratnikom u bijeloj boji. Kravata sadrži više uzoraka: sjajni puderastoružičasti s plavim točkicama i matiranim linijama u bijelo i crvenoj boji koje prelaze preko prvog uzorka. Kosa mu je obojena u kričavu crveno-narančastu boju i razbarušena. Na licu su mu oči našminkane modro-plavim sjenilo koje naglašava ekspresiju lica. Obrazi su naglašeni većom količinom rumenila u istoj nijansi kao i usne. S tako našminkanim lice, Bowie na slici više podsjeća na transvestita, nego na samoga sebe.

Slika 11. Michael Ochs Archives/Getty Images, *glam rock* sastav KISS, 1975. godina⁶⁷

⁶⁷ Kaplan, M., *The wild history of Kiss — and how they almost never made it out of Queens*

Glam rock sastav KISS primjer je kaotičnog odijevanja pripadnika ove supkulture. Njihovi kostimi sadrže i neke elemente *punka*, poput zakovica i kožnih odjevnih predmeta. Na primjeru iz 1975. godine vidljivo je da nose usko pripijene kostime, najčešće izrađene od lateksa ili kože. Kostimi su obogaćeni srebrnim zakovicama i kopčama. Kostimi zbog svog kroja i pripijenosti djeluju provokativno, gotovo sadomazohistično. Na nogama nose kožne čizme s platformom i motivom zvijezde. Lica su im obojena bijelom bojom, a oko očiju su nacrtani različiti oblici crnim tušem za oči, koji mijenjaju ekspresiju lica. Njihova obojena lica pomalo asociraju na lica mimičara. Bend povezuje element sadomazohističnog odijevanja *punka* s blještavilom *glam rocka*.

Slika 12. Roger Bamber, Marc Bolan u sakoa s leopard uzorkom, nepoznata godina⁶⁸

Marc Bolan je također eksperimentirao sa svojim izgledom. Nosio je svilene roza košulje sa zlatnim natpisima, narančaste šljokičaste hlače i slične ekscentrične odjevne predmete. U jednom je intervjuu izjavio kako je za jedan nastup posudio šljokice od svoje žene i nanio ih ispod očiju. Svoje kostime obogatio je leopard uzorcima. Na fotografiji Rogera Bambara, vidljivo je da Bolan

<https://nypost.com/article/kiss-band-evolution-history/> (Preuzeto 18.9.2024.)

⁶⁸ Bamber, R., <https://www.theguardian.com/fashion/2020/jun/22/glitter-and-curls-marc-bolan-and-the-birth-of-glam-rock-style> (Preuzeto 18.9.2024.)

nosi krzneni ili plišani sako leopard uzorka u bijeloj boji. Spoj životinjskih uzoraka i blještavih šljokica stvarao je kičasti stil pripadnika *glam rocka*.

4.1. Teatralnost i bizarnost

Inspirirajući se egocentričnim Andyjem Warholom, koji je izjavljivao da svatko može biti zvijezda, *glam rockeri* radili su spektakl na sceni. Također su bili fascinirani književnikom, kazališnim redateljem i socijalistom Bertoltom Brechtom, koji je u svojim dramama provlačio političke i socijalne teme kroz vizualne poruke. Spektakl *glama* bio je vezan za politiku individualnog identiteta, *gay* prava i slobode od konvencija.

Glamsi su stvarali svoju viziju budućnosti, koja se činila kao distopijska verzija konfuzno-dramatičnog, znanstveno-fantastičnog filma prepunog izvanzemaljaca. Za primjer uzmimo Davida Bowieja i njegovu pjesmu *Space Oddity*. Pjesma izlazi 11. srpnja 1969. godine, nekoliko dana prije slijetanja letjelice *Apollo 11* na Mjesec. Simbolika datuma povezuje se brojem koji stoji u nazivu svemirske misije. Bowie u videospotu donosi priču o astronautu koji polijeće u svemir u svojoj letjelici, te gubi kontakt sa zemaljskom posadom. *Major Tom*⁶⁹ nastavlja slobodno lutati svemirom, udaljavajući se sve više od Zemlje. Pjesma započinje zvukovima gitare, što djeluje vrlo umirujuće i melankolično. Nakon fraze *lift off*, uključuje se flauta, violina i melotron, kreirajući tako tenziju i bizarnost koja je sveprisutna u svemiru⁷⁰. U razdoblju u kojem nastaje pjesma, Bowie je preuzeo lice osobe koja djeluje poput nekog izvanzemaljca. Kričava crveno-narančasta kosa, izrazito svijetle oči i obrijane obrve stvaraju dojam neljudskog bića s nekog drugog planeta. Bowie dok pjeva o letu u svemir nosi pripijenu šljokičastu majicu, koja zbog samo jedne zrake svjetlosti usmjerene prema njemu, svjetluca poput zvijezda na nebu. Sličan izvanzemaljski izgled javlja se i u videospotu za pjesmu *Life on Mars*. Blijedo lice stapa se s bijelom pozadinom. U nekim je kadrovima toliko povećana svjetlina da se dijelovi Bowiejevog lica uopće ne vide. Naglašene su samo oči našminkane plavim sjenilom.

Glamsi su obožavali stvarati atmosferu sa sveprisutnim osjećajem nelagode i bizarnosti. Najčešće su se bavili promišljanjem o budućnosti, tehnologiji i fantaziji. Možemo zaključiti kako fantazija proizlazi kao odgovor na vrlo razočaravajuću i monotonu svakodnevicu. Interes za distopijske

⁶⁹ *Major Tom* – izmišljeni karakter (lik) u pjesmi Davida Bowieja *Space Oddity*

⁷⁰ Wong, M. 2016. - <https://rockhaq.com/reviews/single-review-david-bowie-space-oditty/> (Pristupljeno 3.5.2024.)

fantazijske svjetove bio je velik. Stoga niti ne čudi što su se *glam rockeri* zanimali za elektroničku tehnologiju i futurističke zvukove. Dramatični zvukovi pridonosili su atmosferi koju su takvi glazbenici nastojali oblikovati. *Glam rock* je često bio opisan kao muzički stil bez stila, baš zbog toga što je prezentirao mnoštvo stilova u isto vrijeme. Međutim, eklektizam koji su nudili i spektakl uspio je označiti razdoblje kiča i senzacionalizma⁷¹.

4.2. Konfuzno-dramatični identiteti

Mješavina teatralnosti, postmodernizma i indentiteta stvorila je novi suvremeni stil u glazbi i odijevanju. Veliko zanimanje prouzročio je sociolog Dick Hebdige koji je uvidio utjecaj *glam rocka* na glazbenu industriju. U svojoj knjizi *Subculture – the Meaning of Style* iz 1979. godine, ističe kako je mnogim kritičarima bilo teško shvatiti stil, te su ga kritizirali bez proučavanja kodova koji su se u tekstovima pjesama skrivali. Tako je i Loyd Grossman izjavio da su *glam rock* izvođači samo seksualno dvosmisleni rokeri koji traže pažnju⁷². Međutim, ovaj stil sadrži puno više o pukog odijevanja u kičaste šljokičaste kostime i glume na sceni. *Glam* će utjecati na sve buduće stilove koji će se razviti. Inspiriran *pop* glazbom sedamdesetih, indirektan i složen, preplavio je scenu imaginacijskim formama i spektakularnim vizualima. Zahtjevno je bilo definirati što je to *glam rock*. Ovaj sveobuhvatni stil miješao je nekoliko različitih stilova i predstavljao novi teatralni način izvođenja glazbe na sceni. *Heavy metal*, *punk* i *hard-rock* bendovi također su se u nekim periodima rada mogli kategorizirati kao *glam rock*. KISS i New York Dolls posjedovali su *glam* tendencije i svoje su nastupe obogaćivali kostimima, jakom šminkom, teatralnim scenskim pokretima i fantazijskim karakterima⁷³.

Pokret sadrži nekoliko postmodernističkih strategija. Glazbenici su izrađivali kolaže povijesnih perioda, spajajući melankoliju u melodiji i teatralne kostime inspirirane povijesnim odijevanjem. Noseći odjevne oblike suprotnog spola i miješanjem identiteta, zbunjivali su javnost. Ironično su koristili nove medije prikazivajući sebe na način na koji oni to žele. Također su koristili strategije

⁷¹ Lenig, S.: *The Twisted Tale of Glam Rock*, Praeger, UK, 2010., str. 5-14.

⁷² Grossman, L.: *A Social History of Rock Music*, McDonald & Co, London, 1976. godina, str. 135.

⁷³ Lenig, S.: *The Twisted Tale of Glam Rock*, Praeger, UK, 2010., str. 2-4.

pop glazbe kako bi teatralizirali svakodnevnice. Kao primjer imamo *Hunky Dory*, Bowiejev album s *pop* „pjesmuljcima“, u kojima komentira probleme i identitete postmoderne ere:

I see no changes wake up in the morning and I ask myself

Is life worth living should I blast myself?

I'm tired of bein' poor and even worse I'm black

(David Bowie, stihovi iz pjesme *Changes*⁷⁴)

Kada se analiziraju stihovi pjeme *Changes*, može se zaključiti da s dolaskom modernog vremena i razvitkom novih tehnologija se javlja užurbanost i otuđenost svijeta. Pojedinci preispituju vlastiti identitet. Stvaraju se depresivni identiteti koji ne vide izlaz. Bowie također komentira poziciju drugih rasa, koje smatra da su u to vrijeme bile potlačene. Pjeva o tome da je siromašan i ističe tešku poziciju u društvu, te naknadno nadodaje kako je uz to i crnac, što mu otežava situaciju u kojoj se nalazi.

Glam rock doživio je svoj kraj 1975. godine. Bendovi su se prorijedili ili su se prebacili na neki drugi žanr glazbe. Međutim, veliki povratak *glamsa* i njihove estetike performansa vraća se s MTV-om oko 80-ih godina prošlog stoljeća. MTV je nudio novim generacijama bendova platformu preko koje će doprijeti do publike. Novi medij omogućio je *glamsima* da svoje narative brže i efektnije prenesu publici. Bendovi nove generacije mogli bi se svrstati u *pop-glam* kategoriju prije nego u kategoriju *glam rocka*. Međutim, tipične *glam rock* prakse poput teške scenske šminke, miješanja identiteta i teatralnih kostima, zadržale su svoju početnu vrijednost⁷⁵.

Paradoksalno i ironično predstavljali su svoje identitete po medijima, što je bilo od velikog značaja za oblikovanje cjelokupne atmosfere *glam rocka*⁷⁶. Iako se *glam* smatra kratkotrajnom fantazijom, mnogi kasniji glazbenici će koristiti teatralnost ovog pokreta u svojim izvedbama⁷⁷. Neki od njih su veliki *pop* izvođači poput Madonne, pa čak i emo-rock/pop bendovi poput Panic! at the Disco i My Chemical Romance. Zanimljivo je to koliko se praksa *glam rocka* zadržala u glazbenoj industriji i koliko je bitno utjecala na mnoge izvođače. Jedan od argumenata za daljnje prakticiranje *glam rocka* je važnost spektakla i medija u današnjem društvu. Naglasak na izvođenju

⁷⁴ Pjesma *Changes*, album *Hunky Dory*, 1971. godina

⁷⁵ Lenig, S.: *The Twisted Tale of Glam Rock*, Praeger, UK, 2010., str. 10-12.

⁷⁶ Lenig, S.: *The Twisted Tale of Glam Rock*, Praeger, UK, 2010., str. 8-12.

⁷⁷ Stihovi preuzeti iz pjesme *Changes*, album *Hunky Dory*, 1971. godina

glamsa bio je na kostimima i pokretima. Blještavi kostimi krali su pozornost s vokalnog izvođenja i na taj način umanjili važnost samog pjevanja. To je također vidljivo i na današnjoj glazbenoj sceni, koja više pozornosti pridaje kičastim kostimima, nego vokalu. Stoga se može zaključiti kako glazbenici ne moraju nužno imati dobar glas kako bi napunili arenu, ali zato moraju biti dobri glumci i plesači kako bi kreirali spektakl.

Značenje medija u *glam* dobu je neporecivo, a njihovu važnost prvi ističe Marshall McLuhan 1964. u knjizi *Understanding Media: The Extensions of Man*. Sa svojom tezom da je medij poruka, nastoji istaknuti važnost novih medija u postmodernom dobu. McLuhan je jasno iskazao kako u procesu prenošenja informacija, više nije naglasak na informacijama koje se prenose, već način na koji se prenose⁷⁸. S dolaskom novih medija, *glamsi* su odmah uočili njihovu moć u formiranju vlastitih identiteta. Spektakl koji su izvodili na pozornici, sada su mogli izvoditi i putem televizijskih kanala poput MTV-a, nudeći tako spektakl znakova. Televizija kao hladni medij, nudio je samo upijanje poruka bez ikakve interakcije ili povratne informacije.

4.3. Vizualnost *glam rocka*

Izvođači glam rock pokreta bili su vođeni vlastitim idejama o tome što je spektakl i kako ga proizvesti. Svaki glazbeni žanr ima svoje elemente koji ga karakteriziraju i čine prepoznatljivim. Međutim, ovaj pokret bilo je iznimno teško definirati od strane glazbenih kritičara. Prezentacija je ovisila o pojedincu, ali postoje određeni elementi koje su svi *glamsi* koristili, od pankersko glasnog Alice Coopera do *queer* kreatura i narcističkih identiteta Davida Bowieja.

Koncept niske kulture prvi ističe Stuart Lenig u knjizi *The Twisted Tale of Glam Rock*, a vezan je za stvaralaštvo *glam rocka*. Pojam označava glazbu privlačnu pretežito nižim društvenim klasama. Naime, ovakva vrsta *glam rocka* niske kulture proizvodila je pjesme koje se bave problemima potlačenih nižih društvenih skupina.

Teatralna imaginacija vezana uz izvedbe očitovala se kroz različite elemente. Queen je radio mini opere, Bowie pričao SF novele, a Alice Cooper je stvarao horor priče. Gotički elementi pojavljali su se s namjerom izazivanja nelagode. Tonovi koji prouzrokuju bizarnost uz intenzivni tekst s

⁷⁸ McLuhan, M.: *Understanding Media: The Extensions of Man*, McGraw-Hill, New York, 1964. Godina, str. 7.

horor SF elementima, sastavni su dio pjesama. Također, teatralno prikazivanje smrti na sceni i tekst koji upućuje na to, pridonosi elementu šoka. Ovi komadići *glam rock* kolaža utjecat će kasnije na razvoj gotičkog *rocka*, nakon *post-punk* ere.

Slike feminiziranih muškaraca također su jedna od strategija *glam rocka*. To je tabu tema koja je u ono vrijeme izazivala dodatnu provokaciju. Možemo reći kako je *punk* koji je uslijedio, povukao neke prakse *glama*. Međutim, ovoga puta se radilo o teatru agresivnosti i bijesa, a ne teatru identiteta. U vrijeme *post-glam* ere, kritičari su proučavali *rock* podstilove i došli do zaključka da je izvorni *rock* bilo seksističan, heteroseksualan i dosadan⁷⁹.

4.4. Suvremeni identitet – David Bowie

Fascinacija s identitetom pojedinca u 20. stoljeću bila je od velikog značaja. Mnogi sociolozi bave se proučavanjem identiteta. Međutim, u suvremenom dobu čini se kao da je identitet pojedinca dobio veći značaj od nekih drugih vrijednosti u društvu. S novim generacijama nastaju i novi identiteti. Možemo reći kako je svaka supkultura imala svoj specifični identitet i to je naglašavala stilom odijevanja i karakterističnim ponašanjem. U 20. stoljeću dolazi do razvoja različitih identitetnih skupina, a koje su bile manjina. S druge strane, u današnjem vremenu dolazi do razvitka različitih vrsta identiteta, kao i do zasićenja s njima.

Opsesiju s identitetom započinje *rock* kameleon David Bowie sedamdesetih godina prošlog stoljeća. Dolaskom na scenu obučen u različite ličnosti iz mašte, Bowie je pokrenuo novi stil. Stoga se javlja novi identitet popularan među mlađim generacijama – seksualizirani pojedinac obojane kose s cigaretom u ustima i platformama iz pedesetih godina. Bowiejev položaj i sposobnost da utječe na mlađe generacije bili su od velikog značaja za razvijanje novih stilova odijevanja. Usprkos tomu, njegove su poruke bile potencijalno moralno upitne. Iako se volio doticati političkih tema, nije se njima pretjerano bavio. Svrha korištenja takvih tematika u pjesmama i nastupima bila je samo čista provokacija⁸⁰. S nastankom MTV kanala, mnogi se izvođači nisu mogli naviknuti na

⁷⁹ Lenig, S.: *The Twisted Tale of Glam Rock*, Praeger, UK, 2010., str. 14.-17.

⁸⁰ Hebdige, D.: *Subculture: the meaning of Style*, Routledge, London/New York, 1979., str. 59-62.

novi oblik tehnologije. Za razliku od njih, Bowie je spremno čekao u kutu, iščekivajući trenutak u kojem će prezentirati svoje identitete cijelome svijetu.

Za naslovnicu albuma *The Man Who Sold the World*, Bowie je pozirao u ženskoj haljini, stvarajući tako kontroverzni androgeni, feminizirani izgled osobe. Svileni krem haljina s plavim cvjetnim motivima obavija se oko njegovog tijela. Blago raskopčana u gornjem dijelu, senzualno otkriva prsa. S jednom rukom popravlja smeđu uvijenu kosu, a u drugoj drži poker kartu karo kralja. Haljina je dizajn Michaela Fisha, londonskog dizajnera, a bila je jedna od sveukupno šest muških haljina koje je dizajner kreirao. Bowie ju je kupio sedamdestih godina prošlog stoljeća i nosio ju po cijeloj Americi, privlačeći tako još više pozornosti na sebe.⁸¹ Naziv albuma *The Man Who Sold the World* simbolično predstavlja osobu koja pod utjecajem slave prodaje svoju privatnost i život cijelome svijetu. Međutim, Bowie nikada nije potvrdio da se pjesma referira na njegov život i rad.

Slika 13. Keef (Keith MacMillan), Naslovnica albuma Davida Bowieja *The Man Who Sold the World*, 1971., Ujedinjeno Kraljevstvo⁸²

⁸¹ *Every record tells a Story* <https://everyrecordtellsastory.com/2014/08/03/david-bowie-and-the-man-who-sold-the-world/> (Pristupljeno 3.9.2024.)

⁸² David Bowie, <https://www.davidbowie.com/the-man-who-sold-the-world> (Preuzeto 3.9.2024.)

David Bowie bio je potpuno drugačiji od ostalih predstavnika glam rocka u to vrijeme. Nije razmišljao kako svoje nastupe obogatiti iz pjevačke, već iz dramske perspektive. Iako se činilo kao da Bowie svoju „masku“ stavlja prije nastupa i skida ju poslije, pojedini su identiteti utjecali na njegovo psihičko stanje. Njegovo se seksualno opredjeljenje ipak mijenjalo iz identiteta u identitet. Stoga postoji mogućnost da je Bowie bio samo dobar glumac. Najveću pažnju privukao je kreiranim identitetom biseksualnog „boga“, Ziggyjem Stardustom. Odjevnim stilom i gestikulacijom izražavao je svoj identitet. Kako bi upotpunio svoj identitet vizualno, Bowie boji kosu u kričavo crvenu boju, nosi šminku i odijeva se u šljokice, leopard uzorke te kričave i bizarne kostime. Najčešće nosi kostime japanskog dizajnera Kansaija Yamamota. Potpunu suprotnost od svih Bowiejevih identiteta predstavljao je Thin White Duke. Sredina sedamdesetih godina 20. stoljeća, kada i nastaje ovaj identitet, predstavlja najmračniji dio Bowiejevog života. Toliko se uživio u ulogu da mu je droga skoro uništila život. Počeo se odjevati monokromatski, u ležerno otkopčana odijela. Bowiejevi identiteti inspirirali su mnoge dizajnere, koji su svoje kolekcije obogatili kičem *glam rocka*.

Slika 14. Mick Rock, Ziggy Stardust (David Bowie) u ruci drži uokvirenu naslovnicu albuma *Hunky Dory*, 70-e godine 20. stoljeća⁸³

⁸³ Rock, M., *Ziggy Stardust*, <https://www.vice.com/en/article/ziggy-stardust-photographer-mick-rock-reflects-on-the-legacy-of-david-bowie/> (Preuzeto 3.9.2024.)

Slika 15. John Rolands, *Thin White Duke* (David Bowie), 1976. godina⁸⁴

4.5. Seksualna provokativnost na sceni

Naslovni vizual albuma *The Man Who Sold the World* bila je pomno promišljena provokacija. Sedamdesetih godina 20. stoljeća, kada se još u šiframa i šaptom govorilo o *gay underground* kulturi, javlja se osvježenje. Iako ne postoje elementi na vizualu koji direktno ukazuju na seksualnost, atmosfera i Bowiejeva senzualna poza govore o tome, poput nekog skrivenog koda. Haljina mu je blago otvorena, okrivajući mu prsa, dok u rukama drži poker karte.

Andy Warhol bio je nedvojbeno značajan akter u filmskoj, umjetničkoj i medijskoj sferi sedamdesetih godina. Svojom specifičnom, *mainstream* umjetnošću, utjecao je na mnoge. Ono što je Bowieja fasciniralo kod njega je bio njegov talent da uspješno manipulira medijima kako bi održao svoju popularnost. David je čak napisao i pjesmu o njemu, no Andyja se to nije toliko dojmilo. Iako postoji vrlo malo različitosti između ova dva karaktera, Bowie je Andyja gledao kao nekog medijskog boga, a njegova opsesija identitetom samo je sve više rasla. Stoga je u jednom intervjuu, nakon rastave braka s Angie, izjavio da je *gay*. To je dodatno šokiralo već zbunjenu

⁸⁴ Rolands, J., *The Thin White Duke* <https://medium.com/timeline/the-cocaine-fueled-fascist-who-almost-destroyed-david-bowie-46bf936e3035> (Preuzeto 3.9.2024.)

publiku. Postavlja se pitanje, da li je Bowie koristio slične prakse kao i Warhol? Da li je manipulirao medijima presvlačeći se u različite biseksualne i *gay* identitete kako bi održao popularnost tijekom svih tih godina? Problem

koji se javlja u *glam rocku* je vezan uz zasićenje. Do zasićenosti dolazi u kostimima koje su nosili i u glazbi koju su proizvodili. McLuhan je istaknuo da je medij produžetak čovjekovog tijela koji ima moć potpuno ga nadjačati. Mediji imaju sposobnost širenja informacija, a te informacije ako su lažne mogu stvoriti lažnu sliku ili mišljenje o nečemu. S obzirom da su novi mediji imali veliku ulogu u formiranju identiteta *glam rock* glazbenika, vizualnost ovog pokreta nadišla je važnost zvuka.

Pristup *glam rocku* famozne grupe Queen bio je potpuno drugačiji od ostalih. Naizgled *pop* izvođenje koje je naginjalo prema mističnom strahopoštovanju, ukomponirano sa svilenim feminiziranim kostimima i dugačkom kosom, stvaralo je dozu *gay* teatralnosti. Njihov zvuk protezao se od predviljivog popa do *heavy metala*. Njihova pjesma *Bohemian Rhapsody* opisana je kao *pop* fantazija. Spoj elemenata klasične glazbe i *rocka*, potpuno je zaludio obožavatelje.

Mnogi su kritičari predstavljali *glam* kao pokret bez autentičnosti. No njegova teatralnost nije nužno morala značiti da postoji velika udaljenost od realnosti. Od sedamdesetih godina glazba se više nije mogla odvojiti od slike. Moderna umjetnost gubi svoji smisao, pa tako i važnost zvuka u *glam rocku*. Nastup kao glavni element događaja, postaje mješavina realnosti i fantazije⁸⁵. *Glam* se nakon nekoliko godina postojanja počinje miješati s ostalim stilovima, poput metala, *popa*, *disca* i elektroničke glazbe, kako bi osigurao svoj opstanak i popularnost na sceni.

4.6. Nova era *glam rocka*

Glam je u svojoj suvremenoj verziji nudio novi pogled na ovaj osebujni stil. S razvitkom novih medija, dolazi do novog načina prezentacije identiteta, ali i novog načina prikazivanja teatralnosti. S pojavom YouTube platforme, omogućeno je emitiranje glazbe od prije nekoliko desetaka godina, koja zvuči kao da je snimljena u 21. stoljeću. Autor knjige *The Twisted Tale of Glam Rock* Stuart Lenig, definira pet faktora koje je osigurala nova era *glama*⁸⁶:

⁸⁵ Lenig, S.: *The Twisted Tale of Glam Rock*, Praeger, UK, 2010., str. 99-106.

⁸⁶ Lenig, S.: *The Twisted Tale of Glam Rock*, Praeger, UK, 2010., str. 139-141.

- 1.) Veliki interes za politiku identiteta
- 2.) Zasićenje medija kao komponenta koja služi za povezivanje ljudi
- 3.) Brz napredak tehnologije
- 4.) Raznolikosti teatralnih kostima i dekoracije tijela u svrhu prezentacije vlastitog identiteta
- 5.) Spajanje ljudskih i kibernetičkih komponenti i pojava ljudske simulacije na sceni

Preispitivanje osobnog identiteta prvi je pokrenuo David Bowie, koji je svojom personom Ziggyja Stardusta postavio pitanje razlike između maskuliniteta i feminiteta. Na svojim je nastupima brisao granice između onoga što se smatra primjerenim za žene i za muškarce. Sljedeća komponenta koja se javlja u području glam rocka je zasićenje medija. S pojavom YouTube platforme koja omogućuje brzo dijeljenje videosadržaja i promociju nove glazbe, dolazi do velike količine novih izvođača koji zaokupljaju medijski prostor. Napredak tehnologije omogućuje ne samo stvaranje novih glazbenih oblika i melodija, već omogućuje stvaranje novih efekata i atmosfere na pozornici. Faktor koji je u najvećoj mjeri utjecao na estetiku *glam rocka* su teatralni, bizarni kostimi koje nose još bizarniji identiteti. Šminka je služila kako bi dodatno naglasila ženstvenu stranu osobe. U novoj eri *glam rocka* javljaju se identiteti koji više liče na *mainstream* pojave koje su posudile pojedine elemente iz ove skupine i oblikovale novi stil.

Madonnina karijera označena je teatralnim igranjem različitih uloga, a prezentirala se čak i kao seksualni predator. Ona ističe kako je ključni cilj njene karijere gluma. Iako su je mnogi gledali samo kao prolaznu zaljubljenost, kasnije je vidljivo da posjeduje mnoštvo maski koje navlači, baš poput Warhola i Bowieja. Pretvara se u jednokratne identitete, te tako spaja glazbu, ples, teatralnost i spektakl. Madonnini videospotovi prepuni su simbola. Za pjesmu *Vogue* progovara o tabu temama. Jedna od njih je i homoseksualnost. Stoga je za spot prikladno okupila *gay* transvestite, poznate na sceni New York. Bila je svjesna utjecaja tih „zabranjenih tema“ na publiku. Odjevena u prozirnu majicu, reprezentira žensku emancipaciju. Njezino tijelo sada je objekt koji ona sama slavi. Na neki način u svojim pjesmama potiče na narcizam, seksualnu emancipaciju žena i glorifikaciju *gay* kulture te tretiranje istih kao norme. Opsesija seksualnošću, osim u nastupima, prisutna je i u tekstu. Pjesma *Erotica* sadrži reference na seksualnu fantaziju, možda čak i glorifikaciju seksualnog uznemiravanja. Njezin cilj je bio pružiti odgovor svojim konzervativnim katoličkim korijenima.

Baš kao *glam rock*, njene su izvedbe postajale sve teatralnije. Ples i gluma postale su važnije komponente od samog pjevanja. Tako je postavila standard *pop* teatra. Nakon nje svi su glazbenici počeli ulagati više u scenografiju nego u pjevanje. Možemo reći da scenografija nadvladava vokalno izvođenje.

Slika 16. Gie Knaeps (Getty Images), Madonna u Jean Paul Gaultier kostimu na Blond Ambition turneji, 1990. godine⁸⁷

My Chemical Romance kao dio novog *glam rocka* nudio je drugačiji performans od Madonne. Iznimno teatralne izvedbe u kojima su članovi benda odjeveni u kostime prezasićene dekoracijom, jakom šminkom i obojenom kosom, kreirale su cirkus na sceni. MCR ponudio je publici *glam*

⁸⁷ Knaeps, G., *Madonna* <https://www.byrdie.com/madonna-best-fashion-moments-7480423> (Preuzeto 12.9.2024.)

rock/pop spektakl. Svaka pjesma nudi priču koja sadrži teške i pomalo depresivne teme, a koje je Gerard Way, frontmen benda, prezentirao na sceni na luckasti način. Way se na sceni „oblačio“ u svoje depresivne likove iz pjesama i portretirao ih kroz optimistične poruke. Njihova je melodija predstavljala svojevrsnu generacijsku terapiju za tinejdžere.

Slika 17. Theo Wargo (WireImage), My Chemical Romance, 2006. godina

Predstavnica *techno-glam rocka* Lady Gaga komercijalni je proizvod Interscope Recordsa. Svoju karijeru započela je kao spisateljica pjesama. Njen je zvuk mješavina disco, hard-techno i elektroničke glazbe. Presvlačila se u mnoštvo identiteta, baš poput tipičnih *glamsa*. Često je nosila bizarne kostime ili bila razgolićena. Na svojim scenskim nastupima nudila je senzaciju i teatralnost. Ponekad se referira na prethodne *glam* umjetnike poput Bowieja, Queena i Roxy Music, a mnogi je smatraju jeftinom kopijom Madonne. Gaga je također bila opsjednuta slavom i popularnošću, a o kojima progovara u svojim pjesmama *Paparazzi* i *Fame*. Možemo zaključiti kako se Gaga koristi praksama koje su prakticirali Bowie i Warhol, te njihov utjecaj ne poriče.

Mijenja identitete poput Bowieja, zaokuplja pažnju medija poput Warhola te se odijeva u bizarne kostime. U videospotovima značajno je naglašena priča i scenografija. Bogatim narativom, plesačima i glumcima, tvori teatar unutar malih ekrana. Značaj MTV-a u doba Gage i dalje je bio velik. Na MTV-ovoj dodjeli nagrada 2009. godine, tijekom izvođenja jedne od pjesama, pojavila se krv na njenim prstima i počela širiti po ostalim dijelovima vrlo oskudne bijele odjevne kombinacije. Poslije nastupa pojavila se u crvenoj čipkasto haljini s maskom preko lica. Mnogi su smatrali da je sve to bilo malo previše teatralno. Njezina ideja pop-kulture koja se miješa s teatrom važna je komponenta nove ere *glam rocka*⁸⁸.

Slika 18. Christopher Polk, Nastup Lady Gage na MTV VMA dodjelama nagrada, 2009. godina⁸⁹

⁸⁸ Lenig, S.: *The Twisted Tale of Glam Rock*, Praeger, UK, 2010., str. 158-161.

⁸⁹ Polk, C., *Lady Gaga's Most Outrageous Outfits*, <https://www.teenvogue.com/gallery/lady-gaga-most-outrageous-outfits> (Preuzeto 13.9.2024.)

5. Uvođenje estetike supkultura u *mainstream* modu

Za uvođenje *punk* kulture u društvo zaslužan je Malcolm McLaren. Formiranjem Sex Pistolsa i otvaranje radikalne trgovine *SEX* s Vivienne Westwood, uvodi novi stil u društvo. Ekscesi i nedolično ponašanje Sex Pistolsa nadjačali su glazbu, a McLarenu donijeli instant zaradu. Trgovina odjećom počela je širiti sadomazohistične fantazije, a to je bilo nešto što su mladi jako brzo prihvatili. Pojavljuje se čitava skupina vizualnih i verbalnih znakova koji su nerazumljivi, ali relevantni⁹⁰.

5.1. Radikalni aktivizam na pisti – Vivienne Westwood

Radikalna dizajnerica Vivienne Westwood zaslužna je za pojavu punka na sceni *mainstream* mode. Pod utjecajem značajnog Malcolm McLarena i libertarijaske ideologije, javlja se ideja da umjetnost mora biti revolucionarna, u protivnom nije prava umjetnost. Pod tim utjecajem, dizajnerica i menadžer Sex Pistolsa otvaraju svoju trgovinu ploča i odjeće, koja prvo nosi naziv *Too Fast to Live, Too Young to Die*, a koji kasnije preoblikuju u *SEX*.

⁹⁰ Markus, G.: *Pankeri: Teorija i praksa punk rocka*, Panpublik, Beograd, 1988., str. 34.

Slika 19. David Dagley, Fotografija koja prikazuje Vivienne Westwood, pisca Alana Jonesa, gitarista Sex Pistolsa Stevea Jonesa i druge, snimljena u SEX trgovini 1976. godine⁹¹

SEX je bila oaza za *punkere* i ostale radikalne skupine, koje su tamo najčešće kupovale kožne odjevne predmete i majice s erotskim ilustracijama. Seksualna emancipacija i provokativnost bili su izvorna inspiracija za kreiranje odjevnih predmeta. Njihova trgovina je prva definirala *punk* stil u kontekstu mode. Takav pristup privlačio je mlade buntovnike i svojevrsno otvorio eru kreativnosti i slobode. Lateks i koža kao primarni materijali od kojih je Vivienne stvarala odjeću, nudila je jednu potpuno novu estetiku, ružeći tako granice komfora. Dekonstrukcija i kaos ušli su u modni svijet i predstavili novu ideju u tada zaostaloj tradicionalnoj stvarnosti. Osim što se bavila

⁹¹ Dagley, D., The Guardian, <https://www.theguardian.com/artanddesign/2017/nov/10/jordan-vivienne-westwood-sex-shop-photo#img-1> (Preuzeto 3.7.2024.)

dekonstrukcijom već kupljenih *ready-to-wear* predmeta, Vivienne ih je deformirala i dodatno obogatila vulgarizmima. Po uzoru na *punkere*, Vivienne je kreirala crnu majicu bez rukava s našivenim pilećim kostima koji tvore riječ *ROCK*. Za radikalne Sex Pistole kreirala je majicu s ilustracijom golog tinejdžera okruženog slovima koji podsjećaju na prezervative. Westwood se svojim dizajnom nastojala sve više odmaknuti od tradicionalnih vrijednosti tadašnjeg društva⁹².

Slika 20. Vivienne Westwood, *t-shirt* s pilećim kostima i lancima koje tvore riječ *ROCK*, 1971. godina⁹³

Stvaranje *punk* odjeće za Vivienne je predstavljalo oslobađanje od ustaljenih oblika. Što su odjevni predmeti bili provokativniji, to su se bolje prodavali. Seks i provokacija uvelike su utjecali na *punk* u kontekstu odijevanja. Mlade generacije, očajne i zarobljene u svojem neperspektivnom životu,

⁹² Guerra, P., Figueredo Grimaldi, H.: *Today your Style, Tomorrow the World: Punk, Fashion and Visual Imaginary*, The ModaPalavra e-journal, Florianópolis, 2018., str. 19.

⁹³ Westwood, V., <https://www.vam.ac.uk/collections/vivienne-westwood> (Preuzeto 4.7.2024.)

tražile su sredstvo za ekspresiju svojih emocija, a to je uz droge bilo i odijevanje. Možemo zaključiti da je *punk* kroz svoje prakse deformacije oblika i materijala nudio udaljavanje od tipičnih modnih trendova i kompletnu rekonstrukciju odjevnih formi. Ova supkultura je također poslužila i kao platno za aktivizam, odnosno za izražavanje političkih i socijalnih stavova pojedinaca. Jedan od najuspješnijih pokušaja aktivizma na pisti, bio je onaj od Vivienne Westwood. Uzmimo za primjer *t-shirt* pod nazivom *Gay Cowboys*. Naime, radi se o majici koja prikazuje dva razgolićena kauboja između kojih postoji seksualna napetost. S obzirom da homoseksualni odnosi u to vrijeme nisu bili baš prihvaćeni u društvu, majica predstavlja oslobođenje od socijalnih predrasuda. Westwoodin dizajn izazivao je napetost, agresiju i seksualnu uvredu, kako su to brojni posjetitelji trgovine izjavili. Uzmimo za primjer transparentu haljinu od lateksa, koju je Vivienne dizajnirala sedamdesetih. Haljine su podsjećale na prezervative, kožno i gumirano donje rublje, a što je dio fetišističkog odijevanja⁹⁴.

6. *Mainstream* moda

Moda kao koncept predstavlja stil odnosno način odijevanja koji je popularan u određenom vremenu. Mijenja se iz sezone u sezonu, a predstavlja sociološki i konzumeristički fenomen. Moda svojim blještavilom skreće pozornost s primarnih vrijednosti odjevnih predmeta, kao što je na primjer kvaliteta. Modni diskurs u prošlim stoljećima sastoji se od tri glavna koncepta artikulacije vlastitog identiteta: *the division of being and mere appearance*, diferencijacija spolova i diferencijacija klasa. Razlika između spolova iznimno je prisutna u devetnaestom stoljeću, kada je žena ogledalo muževa bogatstva. Odjevena u najfiniju svilu i obogaćena skupim zlatnim nakitom, jasno se isticala još uvijek prisutna ovisnost o svom partneru, koji je pored nje djelovao kao prazno platno⁹⁵. Pripadnost klasama također se iskazivala odjevanjem. Međutim, u suvremenoj modi javlja se potpuno novi sustav vrijednosti. Baš kao i u suvremenoj umjetnosti, naglasak je na ideji, a ne na funkcionalnosti. Estetska vrijednost i dalje je bitna karakteristika odjevnih predmeta, ali mora plijeniti pozornost. Popularna moda odnosno *mainstream* moda odnosi se na stil i odjevne predmete koji su prisutni u ormarima većine ljudi. *Mainstream* stil podrazumijeva se kao stil

⁹⁴ Westwood, V., Kelly, I.: *Vivienne Westwood*, Picador, London, 2016, str. 53-54..

⁹⁵ Viken, B., *Trends and Cycles in the Fashion System*, [Barbara Vinken - Fashion Zeitgeist Trends and Cycles in the Fashion System \(2005\).pdf](#) (Pristupljeno 4.7.2024.)

većine. Iako, ako promatramo ljude na ulici, ne nose svi istu odjeću. Međutim, nose ono što je trenutno popularno odnosno ono što je popularno nekoliko sezona. Osoba koja nosi *mainstream* stil, prati trendove, ali se najčešće zadržava samo na onima koji opstaju duže vremena u modnom sustavu. Stoga se može zaključiti kako je *mainstream* stil promjenjiv i vezan je uz trendove.

Slika 21. A Sonic Zine magazin, 1993. godina⁹⁶

U modnom časopisu *A Sonic Zine* iz 1993. godine vidljiv je prelazak *punk* elemenata u popularnu modu. *Punk* stil definiran je kao snažni, individualni stil koji se temelji na agresiji. Međutim, pankerski modni oblici u kontekstu popularne mode postaju samo *cool* modni dodatak. U članku

⁹⁶ *A Sonic Zine Magazine*, <https://www.nokillmag.com/articles/the-90s-fashion-trends-that-inspire-and-where-to-find-secondhand/> (Preuzeto 13.9.2024.)

se kao esencijalni elementi ističu karirani uzorci, kožne jakne i čizme, koji kombinirani skupa tvore novi odvažni stil.

6.1. Oblikovanje trendova u modi

Mainstream moda oličenje je duha vremena. Predstavlja cijeli spektar raspoloženja i stanja suvremenog društva. Unutar modnog sustava postoji nekoliko subjekata koji oblikuju trendove. Za početak imamo uspješne modne kuće koje svojim kolekcijama najavljuju nadolazeće sezone. Revije se održavaju na tjednima mode u New Yorku, Milanu, Parizu i Londonu šest mjeseci prije stavljanja u prodaju. Tjedne mode i ostale bitne modne događaje posjećuju *trend forecasters*, koji analiziraju modne siluete koje se javljaju u prikazanim kolekcijama, uspoređuju boje i uzorke, kako bi kasnije stvorili paletu boja koja će označiti sezonu. Također, u prvim se redovima revija poznatih modnih kuća i dizajnera pojavljuju i njihovi kupci, koji već nakon završetka događaja naručuju odabrane odjevne predmete. *Trend forecasters* također promatraju ponašanje kupaca, uspoređujući boju, kroj, uzorak, vrstu materijala i druge elemente kako bi procijenili što je najpoželjnije. Nakon skupljanja svih informacija, definiraju trendove. Naposljetku se ti podaci prenose preko tiskanih i digitalnih medija, koji oblikuju tržište i utječu na odluke kupaca.

6.2. Vizualna reprezentacija *mainstream* stila i nestanak supkulturnih elemenata

S obzirom na to da se *mainstream* stil ubrzano mijenja, teško ga je definirati. Definirati se može jedino stil sezone ili više sezona, ovisno o zadržavanju trendova. Kada govorimo o supkulturama u današnje doba, govorimo o skupinama koje i dalje postoje, ali ne na način na koji su prije postojale. Simboli i estetika supkultura sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća, danas postaju dio nostalgije. Promatrajući odjevne stilove današnje generacije Z i generacije Alfa, uočljivi su elementi iz pojedinih supkultura. Fluidnost modnih identiteta današnjih generacija govori i o potpunom razvodnjavanju prepoznatljivih elemenata supkulturnih pokreta nastalih u prošlom stoljeću. Elementi koji su nekada označavali pripadnost pojedinca određenoj grupi, sada predstavljaju samo *cool* modni dodatak. Uzmimo za primjer majice kratkih rukava popularnih *rock*

i *punk* bendova Ramonesa, Sex Pistolsa, Metallice, Nirvane, KISSa i drugih, koje postaju iznimno popularne u posljednjih nekoliko godina. Zanimljiva je činjenica da pojedinci koji nose *t-shirte* ovih bendova, nisu nužno i obožavatelji istih. Mnogi od njih pripadnici su generacije Z i nisu upoznati s radom benda. U prethodnom je stoljeću ovaj element posjedovao jednu namjenu, a sada ima drugu. Ovaj fenomen uvelike je prisutan u današnjem odijevanju, a govori o tome kako je u današnjoj modi glavni naglasak na popularnosti. Ako je popularno među vršnjacima, obavezno se mora naći i u mom ormaru.

Modni portal i časopis Elle 2015. godine objavljuje članak *Band T-shirts: The Ultimate Hack For Cool Girl Dressing*⁹⁷, u kojem pokazuje različite načine na koje se majica kratkih rukava s digitalnim tiskom imena *rock/punk* benda može stilizirati. Nošena s maramom oko vrata daje „*I'm with the band*”⁹⁸ *look*“. *Oversized* kroj majice sa slikom benda nosi se kao kratka haljina⁹⁹. Različiti su načini na koje se nose majice bendova u modnom svijetu 21. stoljeća.

Nadalje, javlja se još jedan element koji je izvučen iz praksa supkulture i predstavljen kao trend današnjih generacija, a to su poderane traperice i rupe na majicama i džemperima. Prvo je predstavljen kao trend s dvije poderotine na nogavicama u području koljena, a zatim se tokom godina pretvara u potpunu destrukciju. Vrhunac ironije poderanih traperica javlja se 2022. godine u kolekciji pariškog dizajnera *Ludovic de Saint Sernina*, koji kreira bijele traperice gotovo lišene materijala. Traperice su prekrivale jedino struk i prednji dio međunožja modela, dok su nogavice bile upotpunosti rasparane tako da su jedino konci povezivali bočne bočne šavove hlača.

⁹⁷ "Majica kratkih rukava sa slikom benda: Savjeti za odijevanje poput kul djevojke"

⁹⁸ "Ja sam s bendom"

⁹⁹ Makan, S., *Band T-shirts: The ultimate hack for cool girl dressing*, <https://www.elle.com/uk/fashion/trends/articles/g27917/band-tshirts-ultimate-hack-for-cool-girl-dressing-tips-kendall-jenner/?slide=12> (Pristupljeno 5.8.2024.)

Slika 22. Ludovic de Saint Sernin, kolekcija proljeće/ljeto 2022.¹⁰⁰

Brojni su elementi supkultura postali dio *mainstream* mode. Kao i popularne *Dr. Martens* čizme koje su nekada služile kao udobne čizme koje su nosili vojnici i radnici, te naposljetku *punkeri* i *skinsi*. Međutim, danas ih posjeduje gotovo svaka osoba. Nošene su na traperice, ali i haljine. Više nisu simbol radničke klase, već trend *mainstream* mode. Iz ovih primjera je vidljivo kako su nekada supkulturni elementi skupina koje posjeduju specifičnu ideologiju, sada dio popularne kulture. Može se reći da dolazi do destrukcije i redukcije supkulturnih stilova, gdje više nije moguće po vizualnoj reprezentaciji pojedinca procijeniti pripada li osoba nekoj specifičnoj ideologijskoj grupi.

¹⁰⁰Ludovic de Saint Sernin, <https://ludovicdesaintsernin.com/pages/collections> (Preuzeto 7.7.2024.)

Slika 23. Bella Hadid, poznati model nosi popularne niske *Dr. Martens* cipele

7. Kreiranje autorske modne kolekcije inspirirane *punkom* i *glam rockom* pod nazivom *Mainstream Identity*

Tijekom jednog izlaska u centar grada moguće je vidjeti brojne odjevne kombinacije, različite uzorke i boje. Dok jedni ne pridaju previše pažnje prilikom slaganja dnevne kombinacije i odijevanja popularnih odjevnih predmeta, drugi su pak jutarnju kavu u gradu zamijenili kupovinom u Zari. Zara pojedincima svaka 2-3 tjedna nudi konzumaciju najnovijih trendova. Kao rezultat vidimo brojne pojedince koji njeguju sličan stil, odjeveni po posljednjoj modi, tvoreći tako vizualni *mainstream* identitet. Upravo je to bila motivacija za pisanje ovog rada. Gotovo da ne

postoji supkultura čiji elementi danas nisu dio *mainstream* mode. Nekoć odjevni elementi iza kojih stoji specifična ideologija, sada su samo dio modnog sustava koji se naprestano mijenja. Prepoznatljivi *punk* dekorativni elementi poput sigurnosnih igli, metalnih lanaca i agresivnih natpisa, te spoj šljokica, snažnih boja i uzoraka *glam rocka* inspiracija su za kreiranje autorske kolekcije. Poticaj za istraživanje ovih dviju supkultura su njihovi snažni elementi u kombinaciji s *mainstream* odjevnim predmetima koji skupa tvore eklektični identitet. Uzimajući samo ono što je subjektivno najprikladnije iz prethodno spomenutih skupina, stvara se mozaik suvremene mode. Cilj istraživanja je prikazati da se suvremena moda sastoji od mnoštva elemenata preuzetih iz antimodnih skupina. Nositelji *mainstream* mode nisu najčešće nisu svjesni da pojedini odjevni predmeti i dekorativni elementi zapravo potječu iz skupina iza koji stoje specifične ideologije. Oni su izloženi sezonskim trendovima koji utječu na njihov osobni stil, upotpunjuju ga ili potpuno preuzimaju.

Kolekcija *Mainstream Identity* inspirirana je supkulturnim pokretima *punkom* i *glam rockom*. Sastoji se od šest odjevnih kombinacija koje pomoću kombinacije uzoraka *glam rocka* i radikalnih mazohističnih dekorativnih elemenata *punka*, tvore *mainstream* identitet. Leopard uzorci oblikovani su pomoću kombinacija boja koji nisu tipične za klasične leopard uzorke. Pojedini leopard uzorci kreirani su pomoću natpisa *Heroin* u crnoj i roza boji. Poznato je kako supkulturno odijevanje više nije vezano samo uz ideologiju skupine, niti rezervirano za njene pripadnike, već postaje dio popularne mode. U kolekciji se javljaju popularni odjevni oblici poput *cargo* hlača, kožnih jakni, majica s kratkim rukavima i drugi, koji su obogaćeni tipičnim *punk* elementima i *glam rock* uzorcima. Ideja realizacije kolekcije i pisanja ovog rada jest da se prikaže kako su elementi supkultura danas dio popularne mode te ih nose svi pripadnici društva bez obzira na njihov osobni stav ili ideologiju.

7.1. Koncept autorske kolekcije i istraživanje glavnih elemenata u odijevanju *punk* i *glam rock* skupina kao poticaj za izradu digitalnih printeva, intervencija na tekstilu i odjevnih predmeta od lanaca i sigurnosnih igli

Kolekcija *Mainstream Identity* sastoji se od šest odjevnih kombinacija, odnosno osamnaest odjevnih predmeta. Svaka se kombinacija sastoji od dva do četiri odjevna predmeta. Kolekcija je inspirirana *punkom* i *glam rockom*, jednim od najznačajnijih supkultura prošlog stoljeća. Otvaranjem SEX butika, Vivienne Westwood popularizira pankerske odjevne oblike. Kasnije također kreira kolekcije koje će popularizirati *punk* u području Haute Couturea. U isto se vrijeme javljaju novi fluidni identiteti na *glam rock* sceni, poput Davida Bowieja. On je među prvima brisao granice između ženskog i muškog odijevanja. Kolekcija nastoji prikazati antimodne elemente u novoj *mainstream* formi koja je privlačna svima. Na odjevnim predmetima se primjenjuju različite tehnike oblikovanja površine materijala, kao i slaganje antimodnih dekorativnih elemenata u svrhu stvaranja novog odjevnog predmeta.

U kontekstu agresivnog *punka*, u kolekciji se koriste metalni i plastični lanci, te sigurnosne igle, za oblikovanje haljina i majica. Najčešće se slažu vertikalno, kako bi se prilikom kretanja pomicala i imitirale resice. Dekorativni elementi *punka* sada imaju drugu namjenu. Predstavljaju novi odjevni predmet koji nošen bez ičega zbog svoje oštine može predstavljati opasnost. Ideja se razvila prilikom proučavanja obrazaca ponašanja i autodestrukcije pripadnika *punk* supkulture. Sigurnosne igle metalnog izgleda, te one u roza i plavoj boji služe za doradu sašivenih odjevnih predmeta ili povezivanje lanaca. Na haljini se pomoću njih dodaje dužina ili služi samo kao ukrasni element koji naglašava šavove i odvaja krojne dijelove.

Prilikom biranja početnog vizuala za skiciranje kolekcije, razmišljalo se o odjevnim predmetima koji predstavljaju *mainstream* modu. Odjevni predmet koji je vrlo populariziran i gotovo svatko ga ima u svom ormaru je kožna jakna. Popularizirali su je *punk* glazbeni sastavi poput Ramonesa i Sex Pistolsa 70-ih godina prošlog stoljeća. Stoga se kroj za klasičnu *oversized* kožnu jaknu koristi za gotovo sve jakne u kolekciji, ali uz male intervencije kroja. Uz pomoć DTF tehnologije¹⁰¹ izrađeni su natpisi na

¹⁰¹ DTF tehnologija (eng. *Direkt-to-film*) – Tisak na tekstilne proizvode koji se obavlja na način da se prvo uzorak ili natpis preslika na foliju, a naposljetku se uz pomoć topline i jakog pristiska dizajn prenese na tekstil (to je ujedino i način fiksiranja dizajna) - <https://sites.google.com/view/dtftechnology/home> (Pristupljeno 10.9.2024.)

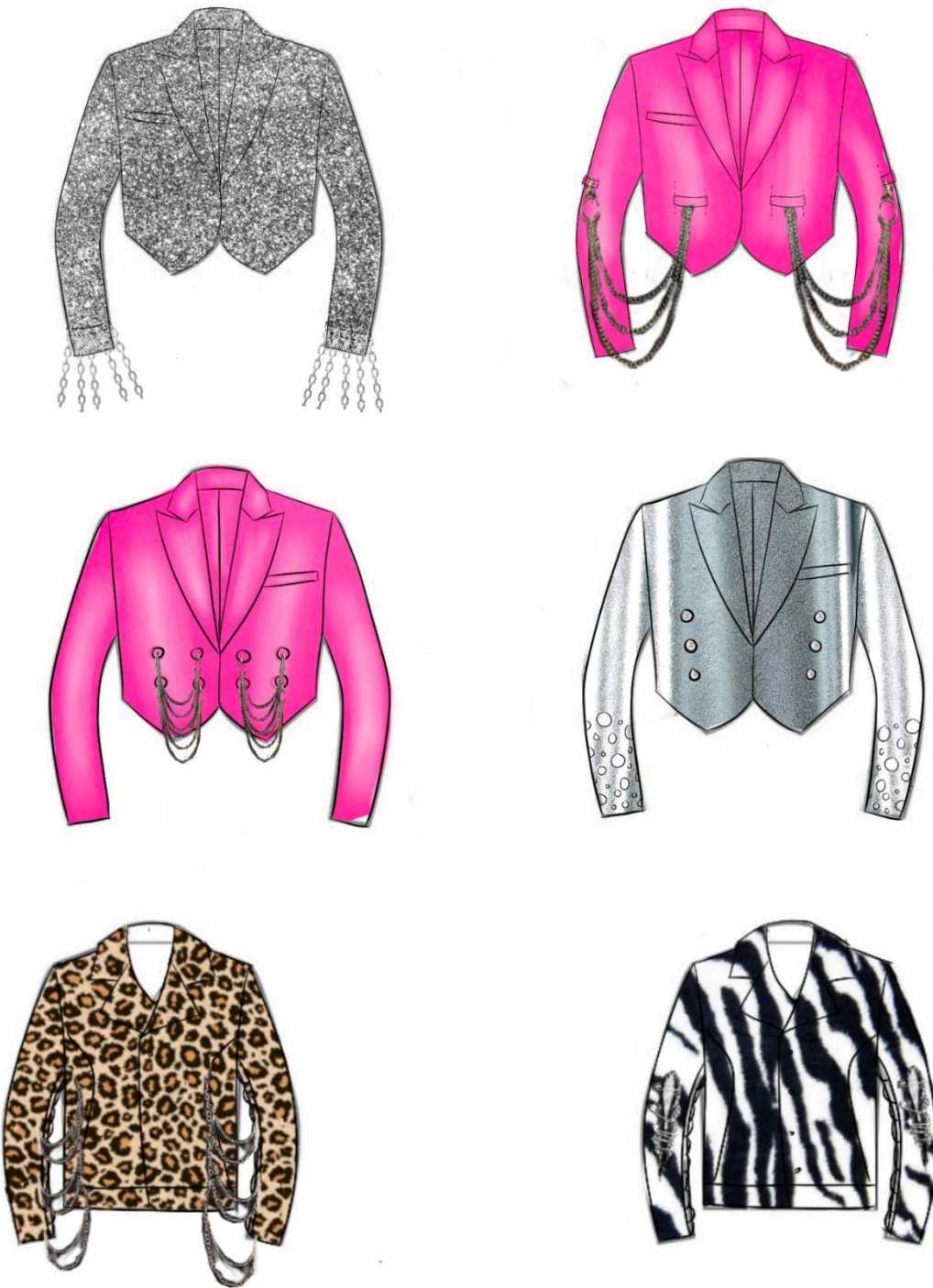
majicama i motivi sigurnosnih igli na odjevnim predmetima. Površina materijala obogaćena je šljokičastim premazima i folijama. Digitalnim tiskom otisnuti su različite varijacije leopard i zebra uzorka, a koji su popularizirani u *glam rock* glazbenoj eri. Tisak na hlačama, majicama i jaknama nastoji prikazati smjelost *glam rock* identiteta. Leopard uzorci oblikovani u kombinaciji roza, plave i crne boje, što nije tipično za klasične leopard uzorke koji su vidljivi u današnjoj modi. Zebra uzorak zadržava svoj početni kolorit. Međutim, on je obogaćen našivenim srebrnim cirkonima u traci. *Glam rock* pokret označen je kičem, pompoznim materijalima i fluidnošću. Također se javlja i neizostavno krzno s jarkoružičastim ekstenzijama. Kolekcija preispituje granice između mode i antimode, te stvara dinamičan spoj dviju potpuno različitih supkultura. *Mainstream* moda upija elemente različitih supkultura te ih spaja u suvremeni eklektični modni stil.

Slika 24. Patricia Djedović, serija skica jakni iz kolekcije *Mainstream identity*, 2024.

Slika 25. Patricia Djedović, serija skica jakni za kolekciju *Mainstream Identity*, 2024.

Slika 26. Patricia Djedovič, serija skica jakni iz kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.

Slika 27. Patricia Djedović, serija skica jakni iz kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.

Slika 28. Patricia Djedović, serija skica majici s kratkim rukavima iz kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.

Slika 29. Patricia Djedović, serija skica košulja s kratkim rukavima iz kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.

Slika 30. Patricia Djedović, serija skica košulja s kratkim rukavima iz kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.

Slika 31. Patricia Djedović, serija skica majici od lanaca iz kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.

Slika 32. Patricia Djedović, serija skica haljina sa sigurnosnim iglama i lancima iz kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.

Slika 33. Patricia Djedović, serija skica mini suknji od lanaca i sigurnosnih igli iz kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.

Slika 34. Patricia Djedović, serije skica cargo hlača iz kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.

Slika 35. Patricia Djedović, serija skica cargo hlača iz kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.

Slika 36. Patricia Djedović, serija skica zvonolikih hlača iz kolekcije *Mainstream identity*, 2024.

7.2. Odjevna kombinacija 1

Slika 37. Patricia Djedović, skica odjevne kombinacije broj 1 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.

Ženska odjevna kombinacija broj 1 iz kolekcije *Mainstream Identity* sastoji se od četiri odjevna predmeta. Šljokičasta majica s dugim rukavima izrađena je od elastičnog materijala, na koju se nosi bijela majica kratkih rukava s printom. Od plastičnih lanaca izrađena je mini suknja koja se nosi oko struka. Kožna jakna iz kombinacije izrađena je od nekoliko krojnih dijelova od umjetne kože s prošivima od ružičastog konca.

Majica s dugim rukavima izrađena je od elastičnog šljokičastog poliestera. Kako bi se stvorila karakteristični izgled „rendera“, materijal je rezan na trake širine 2 cm, te međusobno spajan naizmjenično lice i naličje tkanine. Na taj način se na površini javlja red šljokica, pa red

jednobojnog naličja. Majica je krojena po lutki, tako da prianja uz tijelo kada se nosi. Također ima i uski ovratnik. Rukavi su dodatno produženi i nošeni tako da se podvrnu i nabiru.

Preko „render“ majice kreirana je pamučna majica s kratkim rukavima koja je krojena po temeljnom kroju. Sastoji se od prednjeg i stražnjeg dijela, te kratkih rukava. Na prednjoj strani majice se nalazi print koji se nastavlja i po rukavima. Ilustracija je napravljena u Procreate programu, a zatim tiskana digitalnim tiskom. Iz printa se može isčitati slovo P koje je oblikovano od crteža sigurnosnih igli, a odnosi se na *punk* pokret. Uz donji rub ilustracije zakačene su sigurnosne igle u rožoj boji, na kojima vise plastični lanci koji prate rub printa i tako podsjećaju na resice. Porub na duljini majice i rukava odrađen je s koncem u roza boji.

Slika 38. Patricia Djedović, tehnički crtež odjevne kombinacije broj 1 iz kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.

Mini suknja izrađena je spajanjem malih plastičnih karika, tako da tvori lance duljine 30 cm. Naposljetku se nekoliko desetaka lanaca spaja na jedan lanac opsega struka. Za završetak dodan

je roza kopča kao način zatvaranja kruga suknje. Mini suknja tipična je u pankerskom odijevanju, a najčešće se nosi ona od kože. Svojom duljinom provocirala je i izazivala društvo.

Cijela odjevna kombinacija je zaokružena kožnom jaknom s dvorednim kopčanjem, ovratnikom i fazonom, koja se sastoji od nekoliko krojnih dijelova. Kroj je oblikovan tako da se postigne predimenzionirani izgled. Jakna ima dugačke rukave iz dva krojna dijela, koji se blago sužuju prema duljini, a u području rukavne okrugline se uvlače pomoću prošivenog nabora na ramenima. Za kopčanje jakne koristi se šest metalnih drukera. Dodatnu vrijednost stvaraju *glam rock* i *punk* elementi koji povezuju cijelu odjevnju kombinaciju i čine je skladnom. Sigurnosne igle postavljene se po naboru u području rukavne okrugline, te tako dodatno naglašavaju nabor koji ide od ramena i spaja se u bočnom šavu jakne. Krojni dijelovi prošiveni su dvoiglom i koncem u roza boji, te dodatno ističu krojne dijelove. Na prednjem dijelu, uz rub ovratnika i fazone, pojavljuju se šljokičaste linije deblje 1 cm, koje se pružaju cijelom dužinom. Linije su ustvari plastične folije šljokičastog izgleda, koje se prilikom utjecaja topline i pritiska na materijal zalijepe. Takva tehnika se javlja i na stražnjem središnjem dijelu jakne. Uz rub šavova koji spajaju dva krojna dijela, plastičnom je folijom ispisano *Mainstream Torture*, a u sredini se nalazi folija u obliku sigurnosne igle. Jakna kao *mainstream* odjevni predmet dekorirana je klasičnim agresivnim pankerskim elementima i dovoljnom količinom šljokica *glam rocka*. Odjevna kombinacija može se upotpuniti s prozirnim, roza ili mrežastim hulahopkama.

Slika 39. Patricia Djedović, odjevna kombinacija broj 1 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.

(Fotografija: Vana Katančić)

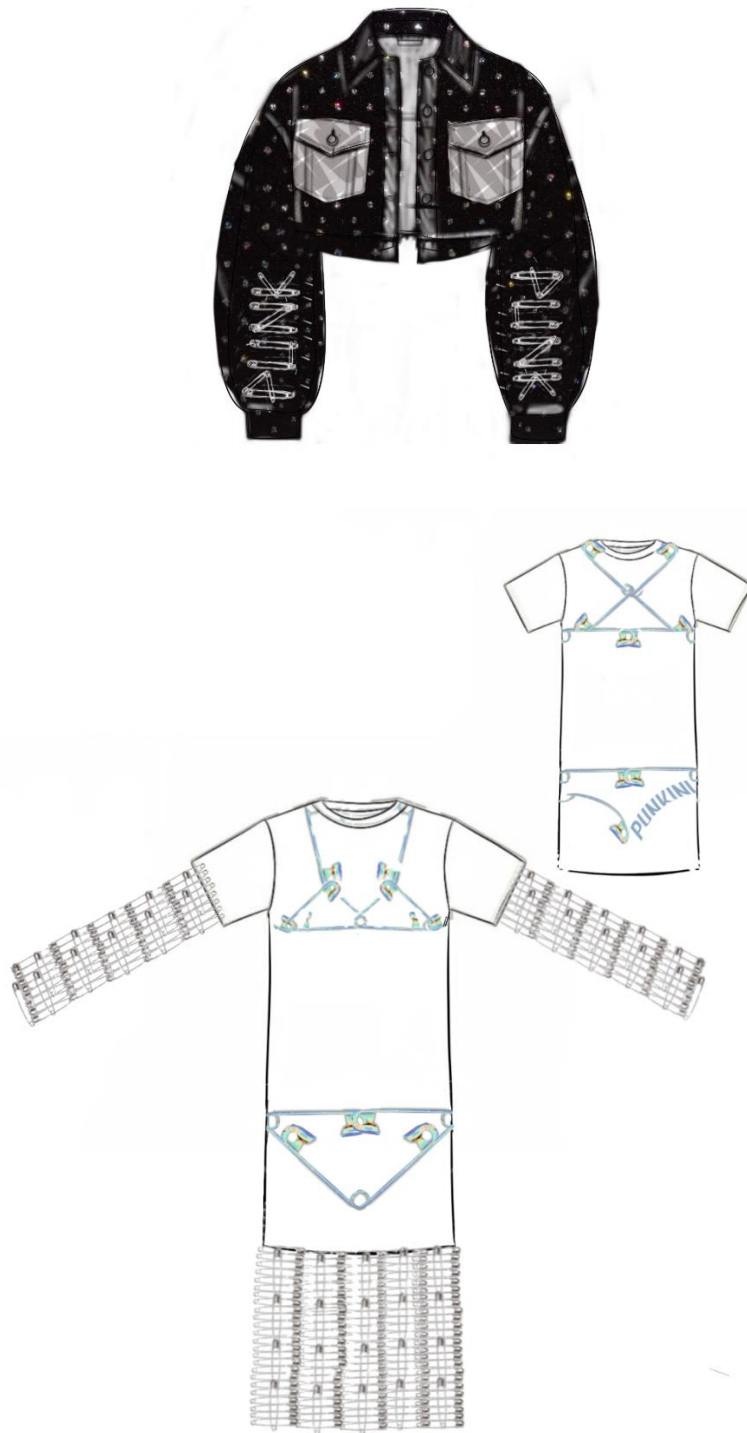
Slika 40. Patricia Djedović, odjevna kombinacija broj 1 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.

(Fotografija: Vana Katančić)

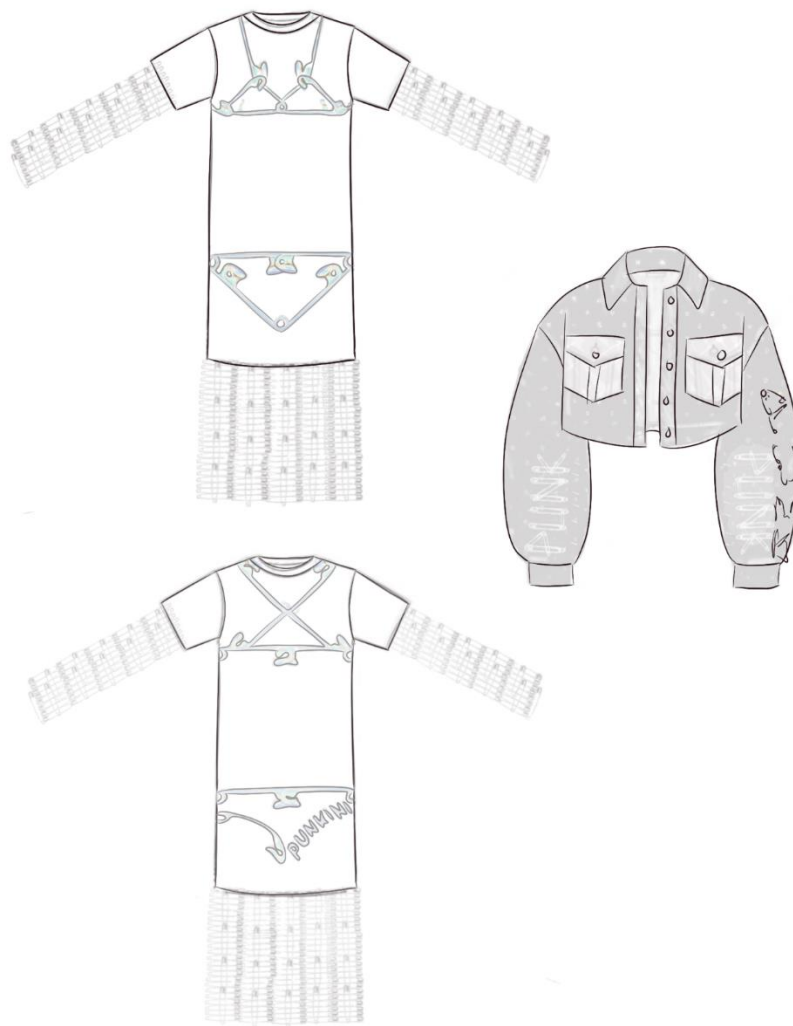
Slika 40. Patricia Djedović, odjevna kombinacija broj 1 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.
(Fotografija: Vana Katančić)

7.3. Odjevna kombinacija 2

Slika 41. Patricia Djedović, skica odjevne kombinacije broj 2 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.

Odjevna kombinacija broj 2 iz autorske kolekcije sastoji se od haljine s printom i sigurnosnim iglama te jakne s jednorednim kopčanjem. Odjevna kombinacija spoj je blještavih cirkona i oštih sigurnosnih igala koje međusobno spojene tvore strukturu koja svojom težinom povlači cijeli odjevni predmet, te na taj način simbolizira okove društva, baš poput *punk* odijevanja.

Slika 42. Patricia Djedović, tehnički crtež odjevne kombinacije broj 2 iz kolekcije *Mainstream Identity*, 2024

Haljina iz druge kombinacije izrađena je od pamučne felpe. Iskrojena je prema temeljnom kroju majice s kratkim rukavima, a dužina je do koljena. Sastoji se od prednjeg i stražnjeg dijela te dva rukava. Na prednjoj i na stražnjoj strani haljine nalazi je print koji imitira gornji i donji dio bikinija, oblikovan od crteža plavih sjajnih sigurnosnih igli. Na stražnjem dijelu, u području bokova, nalazi se natpis *Punkini* koji umjesto sigurnosne igle na printu, povezuje stražnji dio bikinija. Naziv ove haljine je upravo *Punkini*, a označava bikini izrađen od najprepoznatljivijeg elementa u odijevanju punk supkulture, sigurnosnih igala. Na duljini haljine, rukava i oko vratne okrugline, našivene su bijele keper trake s metalnim nitnama. Kroz metalnih nitne su provučeni metalni ringovi koji drže cijelu strukturu metalnih sigurnosnih igli. Struktura je postignuta vertikalnim i horizontalnim slaganjem sigurnosnih igala, tako da se nastavljaju na dužini haljine i rukava. Metalna struktura povlači cijelu haljinu, referirajući se na okove društva, na sličan način kako su to radili *punker*i.

Odjevnu kombinaciju upotpunjuje jakna izrađena od crnog poliesterskog pliša sa šljokicama. Jakna je proširenog kroja s dugačkim, širokim rukavima i orukvicama na duljini. Na području ispod grudi našiveni su veliki *cargo* džepovi s naborom i punjeni poklopci za džepove. Jakna ima jednostavan ovratnik i fazonu, na kojoj su sa sigurnosnim iglama zakačeni metalni lančići. U bočnom dijelu rukava također je sa sigurnosnim iglama ispisana riječ *PUNK*. Jakna se kopča sa srebrnim metalnim zatvaračem.

Slika 43. Patricia Djedović, Odjevna kombinacija broj 2 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.
(Fotografija: Vana Katančić)

Slika 44. Patricia Djedović, odjevna kombinacija broj 2 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.

(Fotografija: Vana Katančić)

Slika 45. Patricia Djedović, odjevna kombinacija broj 2 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.

(Fotografija: Vana Katančić)

7.4. Odjevna kombinacija 3

Slika 46. Patricia Djedović, skica odjevne kombinacije broj 3 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.

Odjevna kombinacija broj 3 iz autorske kolekcije sastoji se od tri odjevna predmeta: majice od lanaca, *cargo* hlača i punjene jakne.

Majica u ovoj odjevnoj kombinaciji izrađena je od metalnih lanaca, koji su slagani vertikalno i horizontalno. Na stražnjem dijelu koriste se i manji lanci koji služe za povezivanje cijele strukture. Izgled stražnjeg dijela majice podsjeća na ljudski kostur. Veći vertikalni lanci koji asociraju na kralježnicu i manji horizontalni koji podsjećaju na rebra. Lanci su spajani metalnim srebrnim ringovima promjera 15 mm.

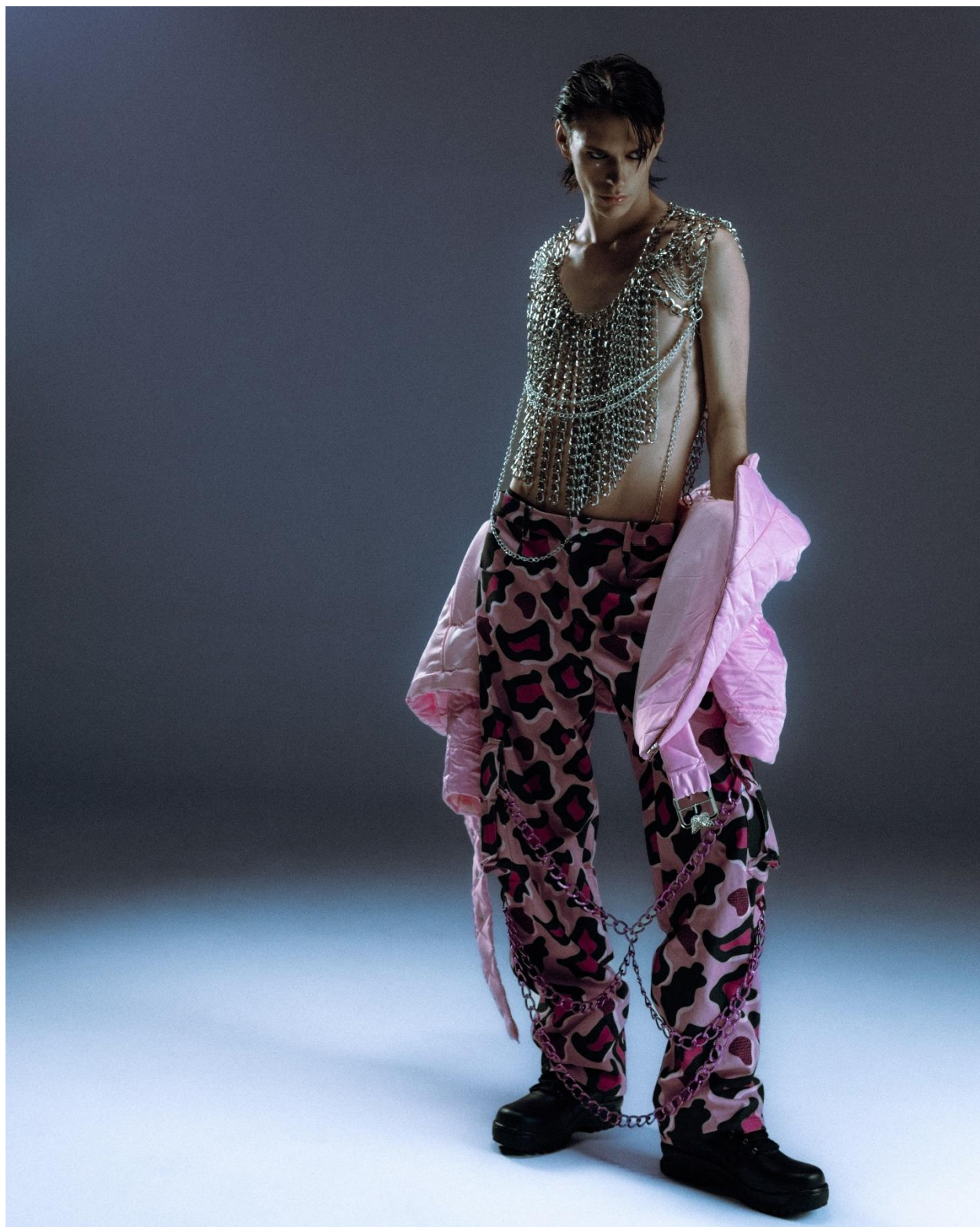
Slika 47. Patricia Djedović, tehnički crtež odjevne kombinacije broj 3 iz kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.

U odjevnoj kombinaciji javljaju se i cargo hlače ravnog kroja, vrlo popularne u posljednjih nekoliko godina. Sastoje se od prednje i stražnje strane, dva džepa u području struka, dva u području koljena, te dva na stražnjoj strani hlača. U području struka je pojasnica s drukerom i patentnim zatvaračem u roznoj boji, te držači remena. Izrađene su od pamučnog kepera na kojem je digitalnim tiskom otisnut roza leopard uzorak po uzoru na odjeću kakavu su nosili pripadnici *glam rocka*. Priprema za print odrađena je u Procreate programu, a daljni tisak u Grafko Caspar d.o.o.. U području bočnih šavova ispod koljena i na džepovima, ušivene su omčice širine 1,5 cm koje služe kao držači lanaca. Ružičasto obojani metalni lanci u donjem dijelu nogavica, ispreplitani su na način da ograničavaju kretanje osobi koja nosi hlače. Također simboliziraju vrstu opresije koju su *punkeri* osjećali. Možemo reći da im je kretanje bilo ograničeno zbog toga što nisu bili poželjni na većini mjesta.

Odjevnu kombinaciju upotpunjuje punjena jakna od debljeg satena u *baby* roza nijansi. Sastoji se od prednjeg i stražnjeg dijela, te raglan rukava. Jakna ima stajaći ovratnik i fazonu, što joj daje specifičan izgled. Na duljini jakne nalazi se punjeni pojas s metalnom kopčom, baš poput tipičnog izgleda kožne jakne. Stražnja strana jakne obogaćena je proštepanim natpisom *HEROIN ADDICTED*. Za natpis je korišten konac u jarkoružičastoj boji, a površina tkanine je proštepana nekoliko puta kako bi se jasno istaknula slova. Natpis se referira na problem koji se javlja ne samo u punku, već i u drugim supkulturama. Ovisnost od droga ističe se u mnogim pokretima. Tek nakon što se pripadnici nađu u situaciji gdje više ne vide izlaz, tada trebaju svog heroja koji će ih spasiti. Stoga natpis jasno osuđuje korištenje opojnih sredstava i ističe važnost međusobne bliskosti ljudi u zajednici.

Slika 48. Patricia Djedović, odjevna kombinacija broj 3 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.
(Fotografija: Vana Katančić)

Slika 49. Patricia Djedović, odjevna kombinacija broj 3 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.
(Fotografija: Vana Katančić)

7.5. Odjevna kombinacija 4

Slika 50. Patricia Djedović, skica odjevne kombinacije 4 iz autorske kolekcije *Mainstream identity*, 2024.

Odjevna kombinacije broj 4 sastoji se od tri odjevna predmeta: majice s kratkim rukavima, cargo hlača i punjene jakne.

Majica s kratkim rukavima izrađena je od pamučnog žerseja. Sastoji se od prednjeg i stražnjeg dijela, te rukava. Rukavi su izrađeni od žerseja leopard uzorka, te premazani prozirnom šljokičastom bojom za tekstil. Porub je odrađen koncem u roza boji. Na prednjem dijelu majice nalazi se natpis *I NEED A HEROIN*, koji se također referira na problem korištenja opojnih droga u *punku* i *glam rocku*. Slova su otisnuta koristeći srebrne i roza šljokičaste folije.

Slika 51. Patricia Djedović, tehnički crtež odjevne kombinacije 4 iz kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.

Cargo hlače s digitalnim tiskom leopard uzorka u kombinaciji boja, crne, roza i plave se također sastoje od dva džepa u području struka, dva u području koljena, te dva na stražnjoj strani hlača. Na području struka imaju pojasnicu i držaće remena. U bočnim šavovima ušivene su omčice koje služe kao držači lanaca. Metalni lanci zakačeni su za držaće remena desno i lijevo od kopčanja hlače, te se nastavljaju i prolaze kroz bočne omčice. Porub je odrađen koncem u rozoj boji s dvoiglom.

Punjena proštepana jakna ponovo upotpunjuje kombinaciju. Jakna je krojena prema predimenzioniranom kroju za kožnu jaknu. Jakna se sastoji od prednjeg i stražnjeg dijela, raglan rukava iz dva dijela, ima fazonu i ovratnik, te dvostruko kopčanje s patentnim zatvaračem. Proštepni uz šavove odrađeni su cik-cak bodom s rozim koncem naglašavajući tako krojne dijelove. Na fazoni se također koriste ukrasni cik-cak proštepni koji se ponavljaju prateći konture fazone i strajaceg dijela ovratnika. Na stražnjem dijelu jakne proštepan je natpis *A VICTIM OF IDENTITY*, korištenjem konca u roza boji. Ideja za natpis nastala je promišljajući o identitetima koje je stvarao David Bowie. Bowiejeva zaokupljenost identitetima koje je glumio je ponekad imala negativan utjecaj na njegovo psiho-fizičko zdravlje. Preispitivanje vlastitog identiteta prisutno je i danas, kada se sve više proučava razlika između spola i roda. Stoga natpis iskazuje kako su ljudi u suvremenom dobu „žrtve identiteta“, bez obzira na kojoj se strani nalazili. Uz rub proštepanog napisa, prošivene su roza valovite ekstenzije koje imitiraju obojenu ljudsku kosu. Ekstenzije također proizlaze i iz rukava jakne, kreirajući tako dinamični spoj punjenog materijala i plastične kose.

Slika 52. Patricia Djedović, Odjevna kombinacija broj 4 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.

(Fotografija: Vana Katančić)

Slika 53. Patricia Djedović, Odjevna kombinacija broj 4 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.

(Fotografija: Vana Katančić)

Slika 54. Patricia Djedović, Odjevna kombinacija broj 1 (lijevo) i odjevna kombinacija broj 4 (desno) iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024. (Fotografija: Vana Katančić)

7.6. Odjevna kombinacija 5

Slika 55. Patricia Djedović, skica odjevne kombinacije broj 5 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.

Muška odjevna kombinacija broj 5 sastoji se od košulje kraće dužine, hlača ravnog kroja i krznene bunde.

Košulja iz odjevne kombinacije 5 sastoji se od prednjeg i stražnjeg dijela, i rukava, te orukvica s rasporkom. Izrađena je od poliesterskog materijala s metaliziranim vlaknima. Košulja na prvu djeluje srebrno-šljokičasto. Međutim, prilikom kretanja i stvaranja nabora, tkanina se presijava na plavo zbog plavih potkernih vlakana. Na prednjoj strani se nalaze dva džepa s poklopcem. Na njima su također korištene roze šljokičaste folije, koje su otisnute djelovanjem topline. Preko lijevog džepa otisnut je motiv sigurnosne igle, a na desnom je otisnuto X. Košulja ima jednoređno kopčanje s druckerima.

Slika 56. Patricia Djedović, tehnički crtež odjevne kombinacije broj 5 iz kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.

Hlače koje se u materijalu nadovezuju na košulju rađene su od iste vrste materijala, ali s presijavanjem na zlatnu boju. Hlače su klasičnog kroja s četiri nabora u području struka, dva kosa džepa na prednjoj strani, pojasnicom i držačima remena. Sjedalni šav spušten je do polovice bedara. Na desnoj prednjoj nogavici ružičastim šljokičastim folijama otisnut je X, s tim da je jedna linija oblikovana da izgleda poput lanca. Na ovim hlačama su također ušivene omčice na koje se može zakačiti lanac. Lanac se proteže oko lijeve nogavice hlača.

Ovu kombinaciju dodatno spaja krznena bunda s ekstenzijama. Jednostavnog je kroja, s rukavima, ovratnikom i fazonom. S obzirom na to da je bunda imala već postojeće dlake, one su poslužile za ugradnju rozih ekstenzija. Na taj je način dodana nova vrijednost odjevnom predmetu. Dlake je moguće oblikovati po želji četkama i uvijačima, baš poput prave kose. Inspiracija za bundu proizašla je iz fotografija *punkera* kričavo obojene kose, koje se često mogu vidjeti na internetu i društvenim mrežama.

Slika 57. Patricia Djedović, odjevna kombinacija broj 5 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.
(Fotografija: Vana Katančić)

7.7. Odjevna kombinacija 6

Slika 58. Patricia Djedović, Skica odjevne kombinacije broj 6 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.

Posljednja odjevna kombinacija sastoji se od tri odjevna predmeta: haljine od lanaca, plišanih hlača s leopard uzorkom i jakne zebra uzorka.

Haljina je izrađena od metalnih lanaca. Slagana je vertikalno, a u bočnom dijelu horizontalni lanci povezuju prednji i stražnji dio. Na duljini haljina nije ravna, već se dužina smanjuje od sredine prema bočnim dijelovima. Pomoću rozih ringova promjera 20mm, na prednjoj sredini ispisana je riječ *PUNK*.

Slika 59. Patricia Djedović, tehnički crtež odjevne kombinacije broj 6 iz kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.

Hlače iz kombinacije 5 zvonolikog su kroja i izrađene su od poliesterskog flisa. Sastoji se od prednjeg i stražnjeg dijela, te pojasnice i patentnog zatvarača. Tkanina ima leopard uzorak u kombinaciji crne i roza boje. Leopard uzorak oblikovan je pomoću riječi *HEROIN*, ponavljajući je u odgovarajućim nijasama.

Jakna je izrađena od tanjeg kepera, a čiji je zebra uzorak tiskan digitalnim tiskom u Grafko Caspar d.o.o.. Strukiranog je kroja sa stajaćim ovratnikom. Rukavi imaju po dva nabora u području ramena koji daju volumen rukavu, podsjećajući na sakoe s jastučićima na ramenima iz 80-ih godina prošlog stoljeća. Jakna se zatvara metalnim patentnim zatvaračem. Na površini jakne našiveni su cirkoni u traci koji prate konture tiskanog zebra uzorka, te se na taj način stvara dodatna vrijednost odjevnog predmeta.

Slika 60. Patricia Djedović, odjevna kombinacija 6 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024. (Fotografija: Vana Katančić)

Slika 61. Patricia Djedović, odjevna kombinacija 6 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024. (Fotografija: Vana Katančić)

Slika 62. Patricia Djedović, line-up kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.

Slika 63. Patricia Djedović, paleta boja iz kolekcije *Mainstream identity*, 2024.

8 . Važnost digitalnog tiska u oblikovanju autorske modne kolekcije

Digitalni tekstilni tisak postaje popularan početkom devedesetih godina prošlog stoljeća, a služio je kao prikladna zamjena za sitotisak. Digitalni tisak imao je mnogo više prednosti u usporedbi sa sitotiskom. Brzina izrade, ekološka prihvatljivost i mogućnost preslikavanja cijelog spektra boja i uzoraka, učinilo je digitalni tisak idealnom opcijom u modnoj i tekstilnoj industriji. Iako je u svojim počecima ima ograničene mogućnosti, danas zahvaljujući razvoju visokoučinkovitih tehnologija, digitalni tisak nudi potpunu kreativnu slobodu dizajnerima. Brzina izrade tiska na tekstilu savršeno odgovara brzini razvoja kolekcija u *mainstream* modnom svijetu. Stoga se u autorskoj modnoj kolekciji javljaju printevi tiskani upravo digitalnim tiskom, koji omogućuje čiste jake boje na različitim vrstama materijala: od mekanog pliša do čvrstog kepera. Leopard i zebra uzorci česta su pojava u odijevanju *glam rock* skupina, a često zbog svojih kombinacija boja djeluju neukusno.

Slika 64. SPG Prints, primjer suvremenog stroja za digitalni tisak¹⁰²

¹⁰² <https://www.spgprints.com/pike-textile-digital-printer> (Preuzeto 1.9.2024.)

S druge strane imamo *punk* skupinu, koja svojim odijevanjem nastoji poslati određenu poruku društvu ili izraziti osobni stav s različitim natpisima na odjeći. U kolekciji se osim ispisivanja prošivanjem konca na mašini, javljaju i natpisi izrađeni DTF tehnologijom. Ovakva vrsta digitalnog preslikavanja boje na tekstil spaja *ink jet* pisače, film i grafičko ljepilo. Proces obuhvaća tinte koje se prvo istisnu na PET foliju s bijelom tintom kao osnova. Zatim se dok je tinta još vlažna, otisnuti film prekriva vrućim praškastim ljepilom. Ovakva izrada tiska na tekstilu prikladna je samo na manje i srednje formate, a najčešće se koristi za promo materijale. U kolekciji su također korištene PET folije sa šljokičastom površinom za ispisivanje radikalnih poruka.

Slika 65. Nepoznati autor, punker koji na sebi nosi majicu s natpisom *Exploited*¹⁰³, 1984. godina¹⁰⁴

¹⁰³ Eng. *Exploited* – izrađen <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/exploited> (Pristupljeno 20.9.2024.)

¹⁰⁴ Blue 17, *Riding the punk 80s fashion wave just became easier than ever!* <https://www.blue17.co.uk/vintage-blog/punk-80s-fashion/> (Preuzeto 2.9.2024.)

8.1. Utjecaj digitalnog tiska na *mainstream* modu

Digitalni tisak u stopu prati brzo mijenjajuće modnog tržište. Omogućuje ubrzanje cijelog procesa izrade odjeće i izlaska na tržište. Dizajneri tako imaju mogućnost preslikati sve svoje ideje na različite vrste tekstila, a realizirani proizvod je identičan početnoj skici. Uz odgovarajuću digitalnu pripremu uzorka, čak je moguće postići čistoću i izgled tiska da podsjeća na fotografiju snimljenu fotoaparatom.¹⁰⁵ Postoji nekoliko vrsta digitalnog tiska na tekstil. Čvrsta polimerna tinta najčešće se koristi za velike formate. Koristi se za reklame i otporne fotografije na nekom tekstilu. Laserska i inkjet tehnologija su najpopularnije vrste digitalnog tiska. Sublimacija boje koristi sublimacijsku tintu koja reagira pri izlaganju toplini, a idealna je za printanje odjeće i modnih dodataka. Digitalna preša savršeno odgovara za proizvodnju velikih narudžbi.

Još jedna važna prednost ovakve vrste tekstilnog tiska je mogućnost lokalne proizvodnje. Stojevi ne zahtijevaju velike proizvodne prostore, što znači da je lokalizirana proizvodnja ujedino i ekološki prihvatljiva jer se proces transporta uveliko smanjuje. Međutim, postoje i neki nedostaci tiska. Trenutačno u industriji postoje stojevi za digitalni tisak koji imaju ograničenje po pitanju širine tiska na tkaninu. Stoga tisak na određene dimenzije dekora za dom nije moguć. Također se javlja problem kod održavanja i njege odjeće s digitalnim printom. Za postojanost boja moguće je pranje i peglanje samo na nižim temperaturama.

Tehnologija digitalnog tiska drastično je uznapredovala u posljednjih nekoliko godina. Promjene u toj industriji prate promjene u modi. Sve više se tržište okreće ekološkoj i *slow-fashion* proizvodnji. Digitalni tisak omogućuje proizvodnju tekstila i tekstilnih proizvoda sa smanjenim negativnim posljedicama na okoliš. Također pruža visoku postojanost boja. Stoga to utječe na cijeli proces proizvodnje, od dizajniranja do gotovog proizvoda. Troškovi se smanjuju zbog manjeg utroška materijala i tinti, te lokalne proizvodnje. Budućnost digitalnog tiska je vrlo obećavajuća, te donosi mnoštvo prednosti. Mogućnost ekološke proizvodnje, bez gubitka kvalitete materijala i postojanosti boja, donosi velike promjene u brzomijenjajućoj modnoj i tekstilnoj industriji.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Hossain, I., *Digital printing on textiles is changing the fashion industry*, <https://www.linkedin.com/pulse/digital-printing-textiles-changing-fashion-industry-ishteaq-hossain/> (Pristupljeno 1.9.2024.)

¹⁰⁶ Koseoglu A. U., Gungor, Y., Arık Y. D.: *Innovations and Analysis of Textile Digital Printing Technology*, International Journal of Science, Technology and Society, Vol. 7, No. 2, 2019., Turska, str. 3-5.

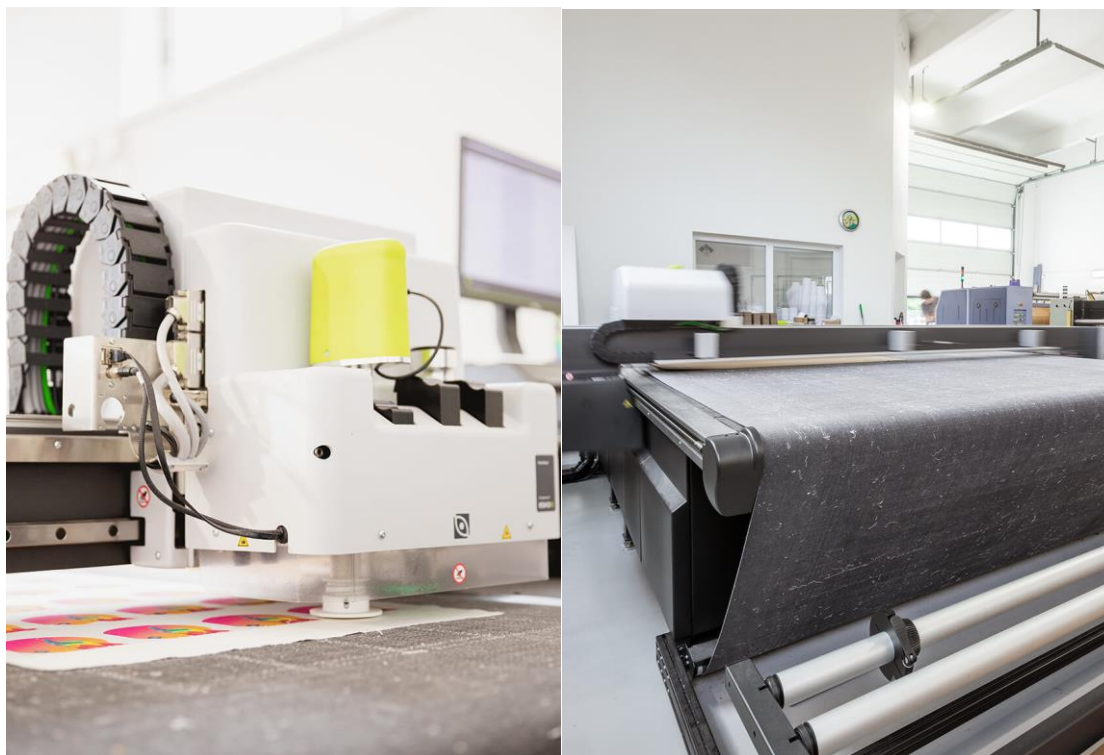

Slika 66. Richard Quinn (Epson), dizajn Richarda Quinna ostvaren digitalnim tiskom¹⁰⁷

¹⁰⁷ Quinn, R, (Epson), <https://www.voguebusiness.com/fashion/could-digital-printing-ease-supply-chain-disruptions> (Preuzeto 1.9.2024.)

8 . 2. Proces izrade tekstilnih uzoraka za autorsku modnu kolekciju

Prilikom izrade digitalnog tiska na odjeći i tekstilu, najbitniji je korak upravo priprema digitalnog uzorka u nekom digitalnom softveru. U početnoj fazi, nakon izrade skica, nailazimo na problem veličine uzorka. Kako bi uzorak izgledao identično kao na skici, potrebno je prvo odrediti veličinu i način slaganja elemenata uzorka. Neki od najučestalijih načina slaganja uzoraka su višesmjerni način ponavljanja uzorka, ponavljanje uzorka u blokovima, stepeničasto ponavljanje, *brick*¹⁰⁸ ponavljanje, okrenuto ponavljanje i zrcalno ponavljanje. Za izradu autorskih tekstilnih uzoraka korišteno je klasično ponavljanje uzorka u blokovima. Uzorak je izrađen na tabletu u programu za uređivanje rasterske grafike – *Procreate*. Nakon izrade uzorka u CMYK profilu boja, uzorak se šalje na tisak. Prije samog tiska, tkanina se čisti i tretira kako bi se uklonile bilo kakve nečistoće koje bi mogle utjecati na prenošenje boje na materijal. Boje se također raspodjeljuju, te se prilikom samog tiska svaka boja zasebno prenosi na tekstil.

Slika 67. Grafko Caspar d.o.o., Stroj za digitalni tisak u Grafko Caspar d.o.o.¹⁰⁹

¹⁰⁸ "Brick" (cigla) – u ovom kontekstu se riječ odnosi na ponavljanje uzorka poput slaganja cigla

¹⁰⁹ Grafko Caspar d.o.o., <https://caspar-design.com/hr/eco-friendly/> (Preuzeto 6.9.2024.)

Napredna digitalna tehnologija omogućuje prenošenje uzorka s kompjutera u stroji koji onda prema uputa kompjutera prema koracima prenosi boju. Naposljetku je bilo potrebno osušiti materijal i fiksirati ga. Proces sušenja provodi se na zraku, pod utjecajem topline ili kombinacijom oba načina. Materijal je potrebno fiksirati kako bi se osigurala postojanost boja prilikom svakodnevnog održavanja i njege odjeće, a proces fiksiranja se sastoji od izvora topline i pritiska na upravo tiskani materijal.¹¹⁰

Leopard i zebra uzorci koji se javljaju na hlačama i majicama tiskani su tvrtci Grafko Caspar d.o.o., ekološki prihvatljivom tehnologijom. *Print-on-demand*¹¹¹ način proizvodnje digitalnog tiska smanjuje tekstilni otpad jer se proizvodnja pokreće tek nakon zaprimanja narudžbe. Idealna je za manja poduzeća i dizajnere koji imaju *slow fashion*¹¹² proizvodnju. Printevi iz kolekcije *Mainstream Identity* tiskani su ink-jet printerima s biorazgradivim tintama i bojama na bazi vode, a također imaju certifikat OEKO-TEX Eco Passport.¹¹³

Natpisi na majicama i jaknama izrađeni su preslikavanjem plastičnih folija na tekstil. Prvi korak je bio rezanje željenih slova i oblika iz šljokičaste folije. Materijal je prije samog otiskivanja potrebno ugrijati peglom, te otkloniti nečistoće s površine. Zatim se oblici ili slova prislone na površinu materijal i pri izvoru topline do 220° i pritiskom se lijepe za tekstil.

¹¹⁰ <https://www.innotransferstextiles.com/an-overview-of-digital-printing-on-textiles/> (Pristupljeno 4.9.2024.)

¹¹¹ "*Print-on-demand*" – tehnologija koja omogućuje tiskanje materijala tek nakon zaprimanja narudžbe. Najčešće se koristi za manje narudžbe materijala - <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/print-on-demand> (Pristupljeno 2.9.2024.)

¹¹² *Slow fashion* – etički pristup proizvodnji odjeće, u kojem se proizvode manje kolekcije, najčešće izrađene od prirodnih ili recikliranih materijala - <https://www.oxfam.org.uk/oxfam-in-action/oxfam-blog/what-is-slow-fashion/> (Pristupljeno 4.9.2024.)

¹¹³ Grafko Caspar d.o.o., *Eco-friendly design*, <https://caspar-design.com/hr/eco-friendly/> (Pristupljeno 6.9.2024.)

Slika 68. Patricia Djedović, Realizirani digitalni tisak rozog leopard uzorka za muške hlače iz odjevne kombinacije br. 3 iz kolekciji *Mainstream Identity*, 2024.

Slika 69. Patricia Djedović, realizirani digitalni tisak za muške hlače iz kombinacije br. 4 iz kolekciji *Mainstream Identity*, 2024.

Slika 70. Patricia Djedović, realizirani digitalni tisak zebra uzorka za žensku jaknu iz kombinacije br. 6 iz kolekciji *Mainstream Identity*, 2024.

Slika 71. Realizirani digitalni tisak leopard printa s natpisima "HEROIN"
za zvonolike ženske hlače iz kombinacije br. 6 iz kolekciji *Mainstream Identity*, 2024.

9. Zaključak

Proučavajući supkulture javlja se fascinacija njihovim odijevanjem koja je usko povezana s ideologijom i stavovima pojedine grupe. *Punk* odijevanje okarakterizirano je kao agresivan, često provokativan stil koji koristi elemente poput sigurnosnih igli, lanaca, poderotina, te kožnih jakni. Ovi simboli bili su znak otpora prema ustaljenim oblicima odijevanja, izražavajući tako političke stavove i frustracije radničke klase. S druge strane, *glam rock* bio je suprotan u svojoj estetici, donoseći teatralnost, luksuz i kič na scenu. Njegov vizualni identitet karakteriziran je šljokicama, leopard uzorcima, ekscentičnom šminkom te dramatičnim kostimima. Ovi stilovi, iako u početku marginalni, našli su svoje mjesto u *mainstream* modi, prvenstveno kroz popularizaciju od strane dizajnera i modnih kuća. Vivienne Westwood zaslužna je za popularizaciju *punka*, a David Bowie za popularizaciju *glam rocka*. Istraživanje je pokazalo da su supkulturni elementi poput pankerskih kožnih jakni, kariranih uzoraka, te *glam rock* šljokičastih i leopard uzoraka, postali prihvaćeni i reinterpretirani u popularnoj modi. *Fast fashion* brendovi često koriste ove elemente kako bi stvorili komercijalno privlačne proizvode, čime dolazi do „pomodnjavanja“ supkultura. To je dovelo do paradoksa u kojem antimodni stilovi, koji su izvorno služili kao oblik otpora i diferencijacije, postaju trendovski i dio masovne kulture. Rezultati ovog rada potvrđuju tezu da su supkulturni stilovi, kroz procese adaptacije i komodifikacije, izgubili svoje izvorno značenje, postavši vizualni i estetski elementi bez dublje ideološke poruke. No i dalje zadržavaju svoju privlačnost zbog svoje autentičnosti i vizualnog identiteta, što omogućuje njihov neprekidni utjecaj na modu.

Cilj izrade autorske kolekcije *Mainstream Identity* bio je istražiti i prikazati kako su elementi supkulturnih stilova *punka* i *glam rocka*, koji su nekada bili marginalizirani i antimodni, postali sastavni dio *mainstream* mode. Kolekcija je osmišljena kako bi vizualno preispitala granice između antimode i popularnih modnih trendova te prikazala spoj dviju kontrastnih supkultura. Ideja je bila pokazati da je suvremena moda mozaik elemenata koji potječu iz različitih supkulturnih utjecaja. Za oblikovanje i realizaciju odjevnih predmeta iz autorske kolekcije korišten je digitalni tisak i DTF tehnologija, koji su omogućili otiskivanje leopard i zebra uzorka karakterističnih za *glam rock*. Ovi uzorci pojavljuju se u nekonvencionaloj kombinaciji boja poput roza, plave i crne. Šljokičasti premazi i folije stvaraju dodatnu vrijednost odjevnom predmetu, stvarajući vizualni kič. *Punk* elementi integrirani su korištenjem metalnih i plastičnih lanaca te

sigurnosnih igala koji su služili kao ukrasni, ali i funkcionalni elementi na odjevnim predmetima u autorskoj kolekciji. Sigurnosne igle se koriste za povezivanje dijelova odjeće, evocirajući DIY estetiku punka, dok lanci stvaraju agresivan, destruktivni izgled na *mainstream* odjevnim oblicima. Ove tehnike spojile su antimodne elemente s dominantnim modnim trendovima, reinterpretrirajući supkulturne stilove u kontekstu *mainstream* mode. Ovaj rad prikazuje trajnu prisutnost supkulturnih utjecaja u popularnoj kulturi i ističe njihovu važnost u oblikovanju suvremene mode.

10.Literatura

- Biočina, I.; *Modus Vivendi*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2014.
- Davis, F.: *Antifashion: The Vicissitudes of Negation*, Routledge, London, 2007.
- Frith, S.: *Sound Effects: Youth, Leisure, and the Politics of Rock'n'Roll*, Pantheon Books, New York, 1983.
- Glavan, D.: *Punk: Potpuno Uvredljivo Negiranje Klasike*, Fortuna, Zagreb, 2008.
- Grossman, L.: *A Social History of Rock Music*, McDonald & Co, London, 1976.
- Guerra, P., Figueredo Grimaldi, H.: *Today your Style, Tomorrow the World: Punk, Fashion and Visual Imaginary*, The ModaPalavra e-journal, Florianópolis, 2018.
- Hebdige, D.: *Subculture: the meaning of Style*, Routledge, London/New York, 1979.
- Jenks, C.: *Subculture: the Fragmentation of the Social*, SAGE Publications, UK, 2005.
- Koseoglu A. U., Gungor, Y., Arik Y. D.: *Innovations and Analysis of Textile Digital Printing Technology*, International Journal of Science, Technology and Society, Turska, Vol. 7, No. 2, 2019.
- Lenig, S.: *The Twisted Tale of Glam Rock*, Praeger, UK, 2010.
- Markus, G.: *Pankeri: Teorija i praksa punk rocka*, Panpublik, Beograd, 1988.
- McLuhan, M.: *Understanding Media: The Extensions of Man*, McGraw-Hill, New York, 1964.
- Miloš, B.: *Druga strana Rock 'N' Rolla*, Verbum, Split, 2002.
- Polhemus, T., Procter, L.: *Fashion and Anti-fashion: Anthropology of Clothing and Adornment*, Thames & Hudson Ltd., 1978.
- Strongman, P.: *Pretty Vacant: A History of Punk*, The Orion Publishing Group, UK, 2007.
- Thompson, S.: *Punk Productions: Unfinished Business*, State University of New York Press, USA, 2004.
- Ventsel, A.: *Punks and Skins United: Identity, Class and the Economics of an Eastern German Subculture*, Berghahn Books, UK, UK, 2020.
- Westwood, V., Kelly, I.: *Vivienne Westwood*, Picador, London, 2016.

11. Popis izvora

- *Band T-Shirts: The Ultimate Hack For Cool Girl Dressing* - <https://www.elle.com/uk/fashion/trends/articles/g27917/band-tshirts-ultimate-hack-for-cool-girl-dressing-tips-kendall-jenner/?slide=12> (Pristupljeno 5.8.2024.)
- Digitalni tisak - <https://www.innotransferstextiles.com/an-overview-of-digital-printing-on-textiles/> (Pristupljeno 4.9.2024.)
- DTF tehnologija (eng. Direkt-to-film) - <https://sites.google.com/view/dtftechnology/home> (Pristupljeno 10.9.2024.)
- Eng. *Brotherhood* – <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/brotherhood>
- Eng. *DIY* ili *Do It Yourself* - <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/diy?q=DIY> (Pristupljeno 9.4.2024.)
- Eng. *Exploited* – izrabljen <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/exploited> (Pristupljeno 20.9.2024.)
- Eng. *Gang* - <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/gang> (Pristupljeno 3.4.2024.)
- Eng. *Gender confusion* - <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/gender-dysphoria> (Pristupljeno 7.9.2024.)
- Eng. *Glam rock* – <https://www.merriam-webster.com/dictionary/glam%20rock> (Pristupljeno 3.4.2024.)
- Eng. *homemade* – ručno rađeno kod kuće https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/homemade#google_vignette (Pristupljeno 9.9.2024.)
- Eng. *Mainstream* - <https://www.merriam-webster.com/dictionary/mainstream> (Pristupljeno 5.5.2024.)
- Eng. *Moshing* - <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/moshing> (Pristupljeno 7.6.2024.)
- Eng. *Print-on-demand* - <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/print-on-demand> (Pristupljeno 2.9.2024.)
- Eng. *Punk Junk – Punk Rock, the New Way in Sound & Style*, 2. str. - <http://loireille-cassee.over-blog.com/article-how-to-look-punk-1977-116005442.html> (Pristupljeno 12.8.2024.)

- Eng. *Punk Rock, the New Way in Sound & Style: How to look punk?*, 1977., 2.-7. str, <http://loireille-cassee.over-blog.com/article-how-to-look-punk-1977-116005442.html> (Pristupljeno 12.8.2024.)
- Eng. *Slow fashion* - <https://www.oxfam.org.uk/oxfam-in-action/oxfam-blog/what-is-slow-fashion/> (Pristupljeno 4.9.2024.)
- Franc. *Bricolage* – <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/italian-english/bricolage> (Pristupljeno 8.4.2024.)
- Grafko Caspar d.o.o. - <https://caspar-design.com/hr/eco-friendly/> (Pristupljeno 6.9.2024.)
- Hossain, I.: *Digital printing on textiles is changing the fashion industry*, 2023. - <https://www.linkedin.com/pulse/digital-printing-textiles-changing-fashion-industry-ishteaq-hossain/> (Pristupljeno 1.9.2024.)
- *The Man Who Sold the World* - <https://everyrecordtellsastory.com/2014/08/03/david-bowie-and-the-man-who-sold-the-world/> (Pristupljeno 3.9.2024.)
- Vinken B., *Trends and Cycles in the Fashion System*, [Barbara Vinken - Fashion Zeitgeist Trends and Cycles in the Fashion System \(2005\).pdf](#) (Pristupljeno 4.7.2024.)
- Wong, M., 2016. - <https://rockhaq.com/reviews/single-review-david-bowie-space-oddiy/> (Pristupljeno 3.5.2024.)

12. Popis slikovnog materijala

- Slika 1. (lijevo) Primjer odijevanja pripadnika makroidelogije; Hitlerova unifoma (desno) Primjer odijevanja pripadnika *punk* mikroideologije - <https://fashionlawjournal.com/the-punk-movement-rebellion-and-subversion-in-fashion/> (Preuzeto 7.6.2024.)
- Slika 2. Chanel, *Cruise kolekcija 2022.*, Kolekcija koja spaja klasični Chanel stil s elementima *punka* - <https://www.papermag.com/chanel-cruise-punk-rock#rebellitem4> (Preuzeto 4.3.2024.)
- Slika 3. Simbarashe Cha, fotografija jednog od posjetitelja modnog tjedna u New Yorku (primjer *self-constructed* stil), 2021. - <https://www.gq.com/story/nyfw-street-style-spring-22> (Preuzeto 18.9.2024.)
- Slika 4. Roger Hutchings, fotografija s londonskih ulica, 1980-ih godina - <https://www.thecollector.com/difference-between-goth-punk/> (Preuzeto 16.4.2024.)
- Slika 5. Lars Åström, nastup Sex Pistolsa u Švedskoj, 1977. godine - <https://www.kb.se/hitta-och-bestall/digitala-kollektioner/sex-pistols-i-halmstad-1977.html> (Preuzeto 16.8.2024.)
- Slika 6. Naslovnica časopisa *Punk Rock, The New Wave of Sound & Style: "How to look Punk"*, 1977. - <http://loireille-cassee.over-blog.com/article-how-to-look-punk-1977-116005442.html> (Preuzeto 4.8.2024.)
- Slika 7. Primjer stiliziranja hlača lancima, sigurnosnim iglama i drugim elementima koji su smatrani otpadom - <http://loireille-cassee.over-blog.com/article-how-to-look-punk-1977-116005442.html> (Preuzeto 12.8.2024.)
- Slika 8. Primjer *moshinga* na koncertu *heavy metal* benda - <https://www.flodance.com/articles/5066601-what-is-slam-dancing> (Preuzeto 19.4.2024.)
- Slika 9. Graham Wood, Sex Pistolsi potpisuju ugovor za diskografsku kuću A & M ispred Buckinghamske palače - <https://www.rollingstone.com/culture/culture-features/sex-pistols-fashion-punk-legacy-1355610/> (Preuzeto 10.9.2024.)
- Slika 10. Mick Rock, David Bowie na snimanju pjesme *Life on Mars*, 1973. godina - <https://sfae.com/Artists/Mick-Rock/David-Bowie-Life-on-Mars,-Earls-Court,-May,-1973> (Preuzeto 18.9.2024.)

- Slika 11. Michael Ochs Archives/Getty Images, glam rock sastav KISS, 1975. godina - <https://nypost.com/article/kiss-band-evolution-history/> (Preuzeto 18.9.2024.)
- Slika 12. Roger Bamber, Marc Bolan u sakou s leopard uzorkom, nepoznata godina - <https://www.theguardian.com/fashion/2020/jun/22/glitter-and-curls-marc-bolan-and-the-birth-of-glam-rock-style> (Preuzeto 18.9.2024.)
- Slika 13. Keef (Keith MacMillan), Naslovnica albuma Davida Bowieja *The Man Who Sold the World*, 1971., Ujedinjeno Kraljevstvo - <https://www.davidbowie.com/the-man-who-sold-the-world> (Preuzeto 3.9.2024.)
- Slika 14. Mick Rock, Ziggy Stardust (David Bowie) u ruci drži uokvirenu naslovnicu albuma *Hunky Dory*, 70-te godine 20. stoljeća - <https://www.vice.com/en/article/ziggy-stardust-photographer-mick-rock-reflects-on-the-legacy-of-david-bowie/> (Preuzeto 3.9.2024.)
- Slika 15. John Rolands, Thin White Duke (David Bowie), 1976. godina - <https://medium.com/timeline/the-cocaine-fueled-fascist-who-almost-destroyed-david-bowie-46bf936e3035> (Preuzeto 3.9.2024.)
- Slika 16. Gie Knaeps (Getty Images), Madonna u Jean Paul Gaultier kostimu na *Blond Ambition* turneji, 1990. godine - <https://www.byrdie.com/madonna-best-fashion-moments-7480423> (Preuzeto 12.9.2024.)
- Slika 17. Theo Wargo (WireImage), My Chemical Romance, 2006. godina - <https://www.thefader.com/2023/11/14/when-we-were-young-2024-lineup> (Preuzeto 12.9.2024.)
- Slika 18. Christopher Polk, Nastup Lady Gage na MTV VMA dodjelama nagrada, 2009. godina - <https://www.teenvogue.com/gallery/lady-gaga-most-outrageous-outfits> (Preuzeto 13.9.2024.)
- Slika 19. David Dagley, Fotografija koja prikazuje Vivienne Westwood, pisca Alana Jonesa, gitarista Sex Pistolsa Steve Jonesa i druge, snimljena u *SEX* trgovini 1976. godine - <https://www.theguardian.com/artanddesign/2017/nov/10/jordan-vivienne-westwood-sex-shop-photo#img-1> (Preuzeto 3.7.2024.)
- Slika 20. Vivienne Westwood, *T-shirt* majica s pilećim kostima i lancima koje tvore riječ "rock", 1971. godina - <https://www.vam.ac.uk/collections/vivienne-westwood> (Preuzeto 4.7.2024.)

- Slika 21. *A Sonic Youth Zine* magazin, 1993. godina -
<https://www.nokillmag.com/articles/the-90s-fashion-trends-that-inspire-and-where-to-find-secondhand/> (Preuzeto 13.9.2024.)
- Slika 22. Ludovic de Saint Sernin, kolekcija proljeće/ljeto 2022 -
<https://ludovicdesaintsernin.com/pages/collections> (Preuzeto 7.7.2024.)
- Slika 23. Bella Hadid, poznati model nosi popularne niske *Dr. Martens* cipele -
<https://buro247.hr/crne-najlonke-do-koljena-trend/> (Preuzeto 9.9.2024.)
- Slika 24. Patricia Djedović, serija skica jakni iz kolekcije *Mainstream identity*, 2024.
- Slika 25. Patricia Djedović, serija skica jakni za kolekciju *Mainstream Identity*, 2024.
- Slika 26. Patricia Djedović, serija skica jakni za kolekciju *Mainstream Identity*, 2024
- Slika 27. Patricia Djedović, serija skica jakni za kolekciju *Mainstream Identity*, 2024
- Slika 28. Patricia Djedović, serija skica majici s kratkim rukavima iz kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.
- Slika 29. Patricia Djedović, serija skica košulja s kratkim rukavima iz kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.
- Slika 30. Patricia Djedović, serija skica košulja s kratkim rukavima iz kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.
- Slika 31. Patricia Djedović, serija skica majici od lanaca iz kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.
- Slika 32. Patricia Djedović, serija skica haljina sa sigurnosnim iglama i lancima iz kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.
- Slika 33. Patricia Djedović, serija skica mini suknji od lanaca i sigurnosnih igli iz kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.
- Slika 34. Patricia Djedović, serije skica cargo hlača iz kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.
- Slika 35. Patricia Djedović, serija skica cargo hlača iz kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.
- Slika 36. Patricia Djedović, serija skica zvonolikih hlača iz kolekcije *Mainstream identity*, 2024.
- Slika 37. Patricia Djedović, skica odjevne kombinacije broj 1 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.
- Slika 38. Patricia Djedović, tehnički crtež odjevne kombinacije broj 1 iz kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.

- Slika 39. Patricia Djedović, odjevna kombinacija broj 1 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024. (Fotografija: Vana Katančić)
- Slika 40. Patricia Djedović, odjevna kombinacija broj 1 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024. (Fotografija: Vana Katančić)
- Slika 41. Patricia Djedović, skica odjevne kombinacije broj 2 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.
- Slika 43. Patricia Djedović, Odjevna kombinacija broj 2 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024. (Fotografija: Vana Katančić)
- Slika 44. Patricia Djedović, odjevna kombinacija broj 2 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024. (Fotografija: Vana Katančić)
- Slika 45. Patricia Djedović, odjevna kombinacija broj 2 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024. (Fotografija: Vana Katančić)
- Slika 46. Patricia Djedović, skica odjevne kombinacije broj 3 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.
- Slika 47. Patricia Djedović, tehnički crtež odjevne kombinacije broj 3 iz kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.
- Slika 48. Patricia Djedović, odjevna kombinacija broj 3 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024. (Fotografija: Vana Katančić)
- Slika 49. Patricia Djedović, odjevna kombinacija broj 3 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024. (Fotografija: Vana Katančić)
- Slika 50. Patricia Djedović, skica odjevne kombinacije 4 iz autorske kolekcije *Mainstream identity*, 2024.
- Slika 51. Patricia Djedović, tehnički crtež odjevne kombinacije 4 iz kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.
- Slika 52. Patricia Djedović, Odjevna kombinacija broj 4 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024. (Fotografija: Vana Katančić)
- Slika 53. Patricia Djedović, Odjevna kombinacija broj 4 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024. (Fotografija: Vana Katančić)
- Slika 54. Patricia Djedović, Odjevna kombinacija broj 1 (lijevo) i odjevna kombinacija broj 4 (desno) iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024. (Fotografija: Vana Katančić)

- Slika 55. Patricia Djedović, skica odjevne kombinacije broj 5 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.
- Slika 56. Patricia Djedović, tehnički crtež odjevne kombinacije broj 5 iz kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.
- Slika 57. Patricia Djedović, odjevna kombinacija broj 5 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024. (Fotografija: Vana Katančić)
- Slika 58. Patricia Djedović, Skica odjevne kombinacije broj 6 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.
- Slika 59. Patricia Djedović, tehnički crtež odjevne kombinacije broj 6 iz kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.
- Slika 60. Patricia Djedović, odjevna kombinacija 6 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024. (Fotografija: Vana Katančić)
- Slika 61. Patricia Djedović, odjevna kombinacija 6 iz autorske kolekcije *Mainstream Identity*, 2024. (Fotografija: Vana Katančić)
- Slika 62. Patricia Djedović, *line-up* kolekcije *Mainstream Identity*, 2024.
- Slika 63. Patricia Djedović, paleta boja iz kolekcije *Mainstream identity*, 2024.
- Slika 64. SPG Prints, primjer suvremenog stroja za digitalni tisak
- Slika 65. Nepoznati autor, punker koji na sebi nosi majicu s natpisom *Exploited*, 1984. godina
- Slika 66. Richard Quinn (Epson), dizajn Richarda Quinna ostvaren digitalnim tiskom
- Slika 67. Grafko Caspar d.o.o., Stroj za digitalni tisak u Grafko Caspar d.o.o.
- Slika 68. Patricia Djedović, Realizirani digitalni tisak rozog leopard uzorka za muške hlače iz odjevne kombinacije br. 3 iz kolekciji *Mainstream Identity*, 2024.
- Slika 69. Patricia Djedović, realizirani digitalni tisak za muške hlače iz kombinacije br. 4 iz kolekciji *Mainstream Identity*, 2024.
- Slika 70. Patricia Djedović, realizirani digitalni tisak zebra uzorka za žensku jaknu iz kombinacije br. 6 iz kolekciji *Mainstream Identity*, 2024.
- Slika 71. Realizirani digitalni tisak leopard printa s natpisima "HEROIN" za zvonolike ženske hlače iz kombinacije br. 6 iz kolekciji *Mainstream Identity*, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

TEKSTILNO - TEHNOLOŠKI FAKULTET

ZAVOD ZA DIZAJN TEKSTILA I ODJEĆE

IME I PREZIME STUDENTA: PATRICIA DJEDOVIĆ

MATIČNI BROJ: 11767/TMD-MD

IZJAVA O AUTORSTVU

Izjavljujem da je moj diplomski rad pod nazivom *UTJECAJ PUNKA I GLAM ROCKA NA MAINSTREAM MODU I OBLIKOVANJE AUTORSKE MODNE KOLEKCIJE* izvorni rezultat mojeg rada te da su svi korišteni izvori, kako objavljeni tako i neobjavljeni, primjereno citirani ili parafrazirani te navedeni u popisu literature na kraju rada.

Ime i prezime: Patricia Djedović

Datum: rujan, 2024.